

พระพุทธศาสนา และ ฐานะของผู้หญิง*

ศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษาเรื่องบทบาทและความสำคัญของผู้หญิง เริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน ในการประชุมทางวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 14 ของสมาคมประวัติศาสตร์ศาสนาที่จัดขึ้นที่เมืองวินนิเปก ในประเทศแคนาดา เมื่อ พ.ศ. 2523 คณะกรรมการผู้จัดการประชุมก็เห็นความสำคัญในการศึกษาเรื่องนี้ และได้จัดกลุ่มเสนอผลงานทางด้านผู้หญิงและศาสนาโดยเฉพาะ พุทธศาสนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการศึกษาเกี่ยวกับความร่วมมืออันดีระหว่างศาสนาและผู้หญิง ในเรื่องนี้ พระพุทธศาสนา และโดยเฉพาะพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์สำคัญในการยกระดับฐานะของผู้หญิงทั่วไป และผู้หญิงอินเดียเป็นกรณีพิเศษ บทความนี้ สนใจที่จะศึกษาฐานะของผู้หญิงในสมัยก่อนพุทธกาลและเปรียบเทียบกับสมัยพุทธกาล นอกจากนี้ ยังศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้าและบรรดาผู้หญิงทั้งหลาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในท่าทีของพระองค์ที่ทรงมีต่อผู้หญิง และบทบาทของพระพุทธศาสนาที่เป็นเหตุสำคัญในการปรับระดับฐานะของผู้หญิงในสังคมอินเดียให้สูงขึ้น และมีอิสระมากขึ้น และประการสุดท้ายเป็นการศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาและผู้หญิงในประเทศไทย

* เสนอต่อที่ประชุมทางวิชาการ เรื่องไทยศึกษา ที่กรุงเดลี ประเทศอินเดีย กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2524

ก ผู้หญิงในสมัย ก่อนพุทธกาล

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อฐานะของผู้หญิงนั้นเห็นได้ชัดโดยการเปรียบเทียบฐานะของผู้หญิงในสมัยก่อนพุทธกาลกับสังคมของชาวพุทธ ดังนั้นบทความนี้จะพยายามวิเคราะห์ความแตกต่างในท่าทีที่มีต่อผู้หญิงตามที่ปรากฏในวรรณคดีของศาสนาพราหมณ์และพุทธ โดยในตอนแรกจะพิจารณาถึงฐานะของผู้หญิงในสมัยก่อนพุทธกาล

เป็นที่รู้กันว่าผู้หญิงในสมัยพระเวทและอุปนิษัทนั้นมีอิสระพอควรในการแสดงออกทางความคิดทั้งในเรื่องโลกและจิตวิญญาณ แต่เมื่อศึกษาโดยต้องแท้ในวรรณคดีเหล่านี้แล้ว จะเห็นว่าอิสรภาพดังกล่าวนั้น ถูกจำกัดอยู่ในกรอบของบ้านและครอบครัวโดยมีสามีเป็นผู้นำ ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงเป็นโอกาสที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่อาจเอื้ออำนวยโอกาสให้แก่ผู้หญิงที่มีแนวโน้มของจิตใจไปในทางศาสนาเช่นเดียวกับผู้ชาย

ในสมัยก่อนพุทธกาล เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้หญิงมีพลังในทางเสริมสร้างและมีบทบาทสำคัญในสังคม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดทางสังคมบางประการ เช่น การแต่งงาน การจำกัดอยู่ในชั้นวรรณะ ความรับผิดชอบต่อชีวิตภายในบ้าน เป็นต้น แต่พุทธศาสนาไม่ยึดติดในความเชื่อดั้งเดิมของสังคม และปฏิเสธความเชื่อทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการที่บุตรชายจะเป็นหนทางนำไปสู่ความรอดของบิดา นอกจากนี้ ผู้หญิงยังมีอิสระมากขึ้นในสังคมพุทธ เพราะการเชื่อฟังสามีมากจนเกินขอบเขตย่อมนำไปสู่ความเชื่อประเภทตาบอด ในสมัยก่อนพุทธกาล ภรรยาส่วนใหญ่จะอุทิศตนให้กับการปฏิบัติสามีโดยสิ้นเชิง แม้ผู้หญิงเหล่านี้จะมีฐานะเป็นที่ยอมรับในสังคม แต่ฐานะและบทบาทของเธอก็จำกัดเพียงในบ้านเท่านั้น เธอต้องรับผิดชอบในการดูแลปฏิบัติ และเชื่อฟังสมาชิกสูงอายุในครอบครัวทุกประการ

ในวรรณคดีพระเวท ผู้หญิงมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในการประกอบพิธีทางศาสนา และพิธีบวงสรวง⁽¹⁾ บางคนมีความรู้ในด้านปรัชญา บทสนทนาของเธอได้รับการยกย่อง

เป็นเลิศ เช่น วิสวธ ได้รับยกย่องว่าเป็น **พธมวาทินี** และเป็นผู้รอบรู้ในคัมภีร์พระเวท⁽²⁾ ผู้หญิงอีกคนหนึ่งชื่อ โยมา ได้รับการยกย่องโดยได้บันทึกงานประพันธ์ 2 บทของเธอไว้ในคัมภีร์ฤคเวทด้วย นอกจากนี้ ก็ยังมีผู้หญิงอีกหลายคนที่อยู่ในฐานะพิเศษเมื่อพูดถึงการศึกษาทางปรัชญาและศาสนา เช่น สาสวดี อปาล, ลิกาคะ และ นิวนารี เป็นชื่อของบรรดาผู้หญิงที่มีบทบาทเด่น เช่นเดียวกับผู้ชาย

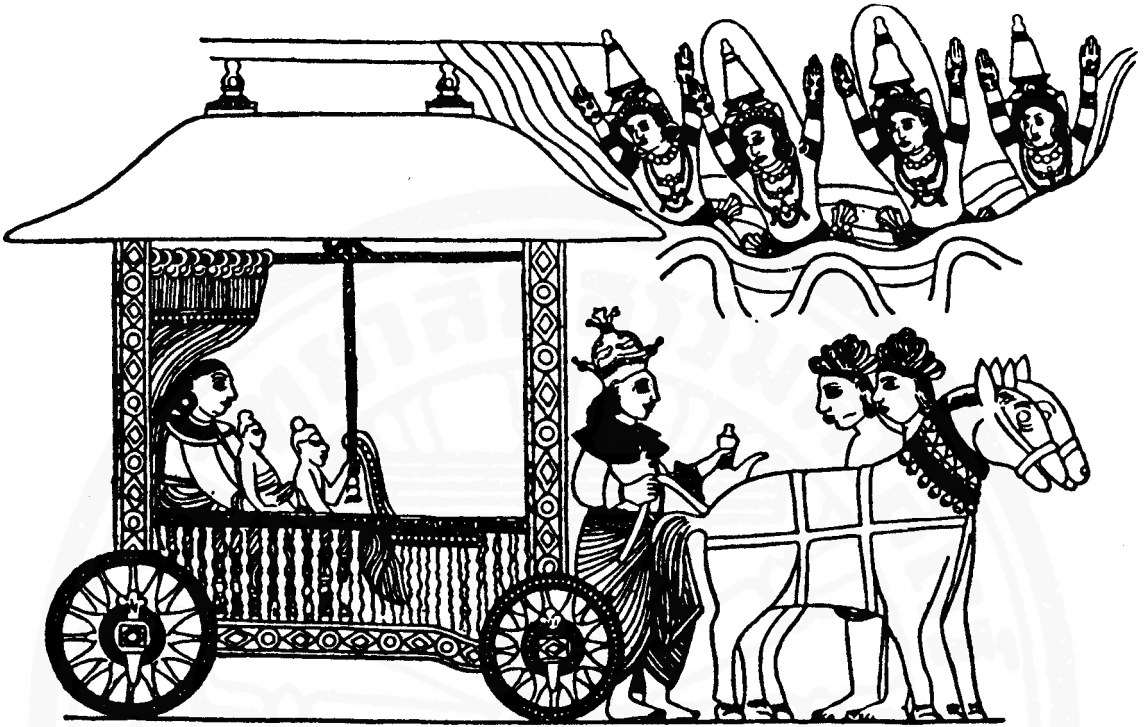
ในคัมภีร์ฤคเวทกล่าวถึง พระพหูสัปตว่าได้บำเพ็ญสมาธิโดยปราศจากภรรยา ทำให้ทวยเทพต้องอธิษายให้ฟังว่า การบำเพ็ญตบะและสมาธิของท่านนั้นยังไม่สมบูรณ์ เพราะไม่มีภรรยาร่วมในพิธีด้วย ผู้หญิงจึงเป็นพลังสำคัญ และพวกเธอก็ตระหนักถึงบทบาทสำคัญที่มีต่อสังคม

นอกจากนี้ในการทำพิธีบวงสรวงในคัมภีร์ฤคเวทนั้น ยังได้กล่าวถึงเทพี 3 องค์ ผู้ทรงเป็นประธานในพิธีนั้น ๆ คือ อิดา เทพเจ้าแห่งพิธี, ภารตี เทพเจ้าผู้ทรงเป็นที่รวมแห่งเสียงและท่าทาง และสรัสวดี เทพเจ้าแห่งพระคำอันศักดิ์สิทธิ์ เทพีเหล่านี้ มิได้ทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งพลังทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังทรงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายทางจริยธรรมและศาสนาด้วย พิธีสวด คำพูด การเรียน ความงามและความดี เป็นลักษณะทั่วไปของเทพีที่ได้กล่าวถึงเหล่านั้น และคุณลักษณะที่ได้กล่าวถึงแล้วนั้น ล้วนเป็นคุณลักษณะที่สำคัญในสังคม ดังที่นักปราชญ์ในสมัยพระเวทได้บรรยายไว้อย่างงดงามถึงบรรดาผู้หญิงที่ออกไปเก็บหญ้าเพื่อนำมาทำพิธีบวงสรวง และหญ้านี้ได้นำมาคั้นจนได้น้ำโสมที่ใช้ในพิธีบูชาน้ำโสม จินตนาการที่แสดงให้เห็นปรากฏในวรรณคดีพระเวทเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดที่ยอมรับว่าผู้หญิงอยู่ในฐานะทัดเทียมกับผู้ชาย

คำว่า **เทวี** ซึ่งประเพณีฮินดู เรียกผู้หญิงนั้น ก็มีความหมายทางศาสนาอันสืบเนื่องมาจากพระเวท ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า ผู้หญิงจะเข้าร่วมทำพิธีทางศาสนากับสามีเสมอ และในพิธีดังกล่าว พระอัคนี เทพเจ้าแห่งไฟ ก็จะประทานแสงสว่างประดุจรัศมีรอบตัวของหญิงผู้เป็นภรรยา ดังนั้น เธอจึงได้ชื่อว่า **เทวี** (หมายถึงแสงสว่าง) จึงเห็นได้ว่าในสมัยพระเวทนั้น ผู้หญิงมีฐานะทางศาสนาที่ดี และในสังคมเธอก็ได้รับสิทธิพอสมควร ในประเทศอินเดียสมัยพระเวทจึงไม่มีการแยกแยะระหว่างหญิงและชาย ในการปฏิบัติตาม **จตุราศรม** ผู้หญิงก็มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย และผู้หญิงที่มีการศึกษาดีบางคน ก็ได้ปฏิบัติตาม

(1) ฤคเวท VIII : 31,5, X : 27.7

(2) ฤคเวท V : 28

อาศรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้เป็นสามี ผู้หญิงสามารถศึกษาพระเวทและศาสตร์ได้ ใน**คฤหัสถ์อาศรม** ทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน ต่างฝ่ายต่างรับผิดชอบต่อกันและกันและสังคมเช่นกัน ทั้งสองฝ่ายร่วมทำพิธีทางศาสนาด้วยกัน และการบรรลุนิยามจะเป็นไปไม่ได้หากขาดความร่วมมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สำหรับอาศรมอื่นก็เช่นกันมีกรณีที่แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงก็เป็นสันนิษฐานร่วมกับสามี เมื่อผู้หญิงจะละบ้านเรือนก็จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากสามี ฝ่ายสามีก็ต้องได้รับอนุญาตและความยินยอมจากภรรยาเช่นกัน

ในสมัยอุปนิษัท ผู้หญิงสามารถเข้าร่วมในการสนทนาถกเถียงเรื่องทางปรัชญาเช่นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอมตะของจิตวิญญาณ และความหลุดพ้น ในสมัยอุปนิษัทเป็นสมัยที่ชาวอารยันแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศทางจิตวิญญาณอย่างอิสระ โดยผู้หญิงก็มีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ บทสนทนาทางปรัชญาโดยผู้หญิงที่มีชื่อเสียง คือบทสนทนาระหว่าง ไมเตรยิ และ ชัษฏวาลกยะ⁽¹⁾ แน่นอน ไมเตรยิ เป็นผู้หญิงที่จัดว่าเป็นพิเศษ แต่กรณีของเธอก็แสดงให้เห็นว่า ไม่มีการหวงห้ามมิให้ผู้หญิงศึกษาและ

ถกเถียงเรื่องราวในพระคัมภีร์ บรรดาผู้หญิงที่ปฏิบัติดีและสมาธิเพื่อความหลุดพ้นของจิตนั้นย่อมได้รับการศึกษาทางปรัชญามาแล้ว และเป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้หญิงก็มีความสามารถในทางจิตวิญญาณเช่นกัน

ข ผู้หญิงในสมัยพุทธกาล

ข.1 พระพุทธเจ้าและผู้หญิง

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในการวิพากษ์วิจารณ์ท่าทีของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่อผู้หญิง จึงจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดในชีวิตประวัติในช่วงแรกของพระองค์เสียก่อน

พระนางมหาปชาบดี พระเมื่อนาง ทรงเป็นผู้หญิงคนแรกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงรู้จัก พระนางได้ทรงเลี้ยงดูพุ่มพักพระองค์ด้วยความระมัดระวังรักใคร่ จากความสัมพันธ์ที่มีต่อพระเมื่อนางนี้ พระองค์ยอมทรงได้ภาพของผู้หญิงที่มีความซื่อตรงจงรักภักดีในพระองค์ นอกจากนั้น พระนางยังทรงเป็นผู้มีศรัทธา และปณิธานอันแรงกล้า จนทรงได้เป็นองค์

(1) A History of Ancient Sanskrit Literature, London, 1860

ปฐมแห่งกำเนิดของภิกษุณีสงฆ์

พระนางยโสธรา พระชายาของเจ้าชายสิทธัตถะ นั้น ก็ทรงเป็นผู้หญิงที่มีความจงรักภักดีและมีความซื่อสัตย์ ดังปรากฏว่าเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรกนั้น นับตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกมา พระนางยโสธรา ก็ทรงใช้ชีวิตคล้ายคลึงกับนักบวช กล่าวคือ เสวยอาหารเพียงวันละมื้อมาตลอด⁽¹⁾ โดยทรงถือว่าเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะพระสวามีทรงถือเพศบรรพชิต แม้พระนางยังประทับอยู่ในพระราชวัง แต่ก็ทรงปฏิบัติตนเยี่ยงบรรพชิตด้วย ประเพณีนี้เป็นประเพณีดั้งเดิม เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปก็ได้ไปเยี่ยมพระนางด้วย พร้อมพระสารีบุตร อัครสาวก ในเวลาต่อมาพระนางยโสธรา ก็ทรงออกบวชเป็นพระภิกษุณีด้วยเช่นกัน สองพระองค์นี้นับว่าเป็นผู้หญิงที่พระพุทธองค์ได้ทรงใกล้ชิดมากที่สุด

ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จออกผนวชนั้น พระองค์ก็ได้เคยทรงใช้ชีวิตอย่างสุขสบายท่ามกลางหญิงสาวสวยจำนวนไม่น้อย ผู้หญิงเหล่านั้นล้วนเข้ามารับใช้พระองค์ก็ย่อมจะต้องมีการแข่งขันกัน แข่งแย่งชิงดีกัน พระองค์ก็ได้มีโอกาสรู้จักผู้หญิงที่มีนิสัยต่าง ๆ และอาจเป็นอิทธิพลที่ทำให้พระองค์กล่าวถึงผู้หญิงในสมัยที่พระองค์ถือเพศบรรพชิตแล้วว่า

“ผู้หญิงโกรธง่าย เต็มไปด้วย
อารมณ์ ขี้ฉ้อฉล และโง่เขลา ด้วยเหตุนี้
แหละ อานนท์ ผู้หญิงจึงไม่พึงเข้าร่วม
ในการประชุม ไม่ทำการค้า และไม่ทำ
อาชีพใด ๆ”⁽²⁾

จากการที่ได้ทรงรู้จักบรรดาสาวสรวรก้านลในเหล่านี้ อาจทำให้พระองค์ระลึกถึงผู้หญิง จนทำให้กล่าวประณามผู้หญิงเหล่านั้น นอกจากนั้น พระองค์อาจได้ทรงพบเห็นนิสัยขี้ฉ้อฉล เสแสร้ง และโง่เขลา ดังนั้นคำพูดดังกล่าวจึงเป็นจริงเมื่อพูดถึงผู้หญิงเหล่านั้น แต่คงไม่เป็นธรรมนักที่จะยึด

ถือพระวาจนะนี้ว่าจะทรงหมายถึงผู้หญิงทั่ว ๆ ไป เพราะพระองค์เป็นผู้ทรงมีวิจรรณญาณรอบคอบจึงไม่น่าจะเข้าใจว่า พระวาจนะดังกล่าว ทรงหมายถึงผู้หญิงทั่วไป

นอกจากนี้ ก็ควรกล่าวถึงเรื่องของมาณวิกา มาณวิกาเป็นศิษย์ในอาจารย์สำนักหนึ่ง และได้รับการเสียมสอนให้แก่งมาเยี่ยมพระพุทธองค์ที่พระเชตวันวิหารบ่อย ๆ ต่อมาก็เสร้างทำเป็นทอง แต่ความจริงก็ปรากฏขึ้นจนตัวเองต้องธรณีสูบ⁽³⁾ ในกรณีนี้ มาณวิกามีได้มีความเกลียดชังเจ็บแค้นเป็นส่วนตัวต่อพระพุทธเจ้า หากเธอหลงคำของคนอื่น

ปริพาชิกากาหญิงอีกคนหนึ่ง คือสุนทรี ผู้ซึ่งได้รับการขยงให้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์บ่อย ๆ เช่นกัน ต่อมาเธอถูกฆ่าตาย และมีผู้พบศพของเธอในบริเวณพระเชตวันวิหาร⁽⁴⁾ ในทั้งสองกรณีนี้ มีลักษณะร่วมคือผู้หญิงทั้งสองคนนี้ ถูกเสียมสอนขยง ความคิดที่จะทำลายล้างพระพุทธองค์นั้น เธอไม่ได้เป็นผู้ริเริ่ม กับทั้งไม่มีสาเหตุส่วนตัวอีกด้วย อาจทำให้พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ผู้หญิงไม่มีความสามารถที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง และบ่อยครั้งที่เห็นทาสของอารมณ์ทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาด พระองค์จึงทรงเห็นว่า ผู้หญิงควรอยู่ในความอารักขาดูแลของญาติผู้ชาย ซึ่งเป็นการเชื่อของสังคมอินเดียโดยทั่วไป และจากการที่ได้ทรงพบเห็นเรื่องราวของมาณวิกาและสุนทรี ก็ยังทำให้พระองค์ทรงเห็นด้วยกับความเชื่อดั้งเดิมของสังคมอินเดียมากขึ้น ในสมัยต่อมา ในการวางพระวินัยบัญญัติเกี่ยวกับพระภิกษุณี พระพุทธองค์ระบุไว้ชัดเจนว่าภิกษุณีสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของภิกษุสงฆ์

(1) N.Dutt, Early Monastic Buddhism, Calcutta, 1960, p.105-

(2) A.Coomraswamy, Buddha And The Gospel of Buddhism, Bombay, 1956, p.156

(3) E.J.Thomas, Life of the Buddha, London, 1975, p.iii

(4) Eliot, Hinduism And Buddhism, London 1921, I, p.157

หลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกถือเพศ
บรรพชิตแล้วนั้น มีเหตุการณ์บันทึกไว้เพียงครั้งเดียว
ว่าพระองค์ได้ทรงพบกับปริพาชกา 2 คน ที่ได้ถวายที่พำนัก
แก่พระองค์ แต่พระองค์มิได้ทรงรับและเสด็จเลยไปยังเมือง
ไพศาลี ปริพาชกาทั้งสองคนนั้นมีได้สังกัดสำนักใดโดย
เฉพาะ และคงจะไม่ได้มีอิทธิพลต่อความคิดของพระพุทธองค์
เกี่ยวกับผู้หญิง แต่ความมีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่
ก็เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาด้วย

ในระหว่าง 6 ปี ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
ไม่ปรากฏว่ามีบันทึกการพบปะกับผู้หญิง แต่มิได้หมาย
ความว่าจะไม่ได้พบผู้หญิงเลย เพียงแต่การพบปะเหล่านั้น
นั้น ถ้ามีก็เป็นการพบปะที่ไม่มีความสำคัญ ก่อนการ
ตรัสรู้ พระองค์ได้ทรงพบกับนางสุชาดา ผู้นำข่าวมธุ-
ปายาสมาถวาย จนพระองค์ได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัม-
โพธิญาณ บทบาทของนางสุชาดา เป็นบทบาทของผู้หญิงที่มี
ศรัทธาและความตั้งใจจริง

ในปฐมัตถะทีปนี⁽¹⁾ กล่าวถึงผู้หญิงที่เดินทางไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อถกเถียงในปรัชญาและอภิปรัชญา
แม้ของพระสารีบุตรก็เป็นผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้มีความสามารถ
ในการโต้เถียงปัญหาปรัชญาและสามารถเอาชนะสามเณรได้
จากเรื่องราวของผู้หญิงเหล่านี้ อาจช่วยให้พระพุทธองค์ทรง

เห็นว่า ผู้หญิงก็มีความสามารถในการศึกษาเล่าเรียนความรู้
ระดับโลกุตระได้เช่นเดียวกับผู้ชาย

พระพุทธองค์ทรงมีความเมตตาปราณีต่อผู้หญิง
เสมอ เรื่องราวจาก**อุทาน** แสดงว่า พระพุทธองค์ทรง
พร้อมที่จะประทานความช่วยเหลือแก่ผู้หญิงเสมอ เช่นนาง
สุปปวาสา และภรรยาสังฆมาจี เมื่ออยู่ในความทุกข์โศก
พระพุทธองค์ก็ประทานความช่วยเหลือ และทรงยกย่อง
สรรเสริญนางกุลมาตา ที่เป็นผู้มีความสามารถในการอธิบาย
ธรรมะ พระองค์ทรงเปิดโอกาสความทุกข์ยากและทรงเป็นนาย
แพทย์ที่ทรงเยียวรักษาสู้เจ็บไข้ได้ป่วยทั้งกายและใจ ดัง
เห็นได้จากในกรรมของนางกิสาโคตมี เรื่องราวต่าง ๆ เหล่า
นี้ อาจหาอ่านได้ ทั้งใน**เถรีคาถา** และ**เถระคาถา** รวม
ทั้ง**ประทีปแห่งเอเชีย** และ**อรรถกถา
พระธรรมบท**

สำหรับนางกิสาโคตมีนั้น พระพุทธองค์ทรงรับฟัง
ความทุกข์ของนาง และช่วยให้นางได้เข้ามาสู่วิถีทางแห่ง
ความสงบและความสุข พระองค์ทรงแสดงความเห็นใจ
ทรงชี้ให้เห็นความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรมชาติ และนางก็
ได้พบหนทางสงบจากคำสอนของพระองค์ พระองค์ทรง
พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ทุกคนที่แสวงหา ไม่มีคำถาม
ใดที่จะยากเกินไป หรือลึกลับเกินกว่าที่พระองค์จะให้ความ
สนใจ เมื่อพระองค์ทรงหยั่งรู้ว่าสาวนุศิษย์คนใดก็ตาม ทั้งหญิง
และชายเมื่อมีความพร้อม พระองค์ก็จะทรงชี้แนะเพื่อให้เข้า
สู่ความหลุดพ้น พระภิกษุณีโสณะได้บรรลุอรหัตต์
“เมื่อพระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้ในวาระจิต และส่งพระนิมิตมา
ราวกับพระองค์ประทับนั่งอยู่ต่อหน้านาง”⁽²⁾ สอร์นเนอร์
ได้สรุปท่าทีโดยทั่วไปของพระพุทธองค์ที่ทรงมีต่อผู้หญิง
ว่า

“พระองค์ทรงยกย่องให้เกียรติ
ผู้หญิง และทรงคิดถึงฐานะของผู้หญิง
อยู่เสมอ จนเป็นที่ยอมรับในสังคมสมัย
นั้น พุทธประวัติส่วนนี้แสดงให้เห็นถึง
บุคลิกภาพของพระองค์ซึ่งมีบทบาท
อย่างยิ่งต่อการเริ่มต้นขบวนการนี้ วิธี
ที่พระองค์ปฏิบัติต่อผู้หญิง และตัว
อย่างที่ทรงวางให้ผู้ชายปฏิบัติเป็นพลัง

(1) อ้างโดย T.W.Rhy Davids, The History And Literature
of Buddhism, Calcutta, 1962, p.63

(2) Psalms of the Early Buddhists, p.61-62

สำคัญในการยกฐานะของผู้หญิง พระอันประเสริฐที่ผู้หญิงก็ได้ตอบแทนพระคุณของพระองค์โดยการทุ่มเทความศรัทธาให้กับศาสนาซึ่งพระองค์ทรงเป็นประธาน”(1)

จากการที่พระพุทธองค์ได้มีโอกาสพบปะกับบรรดาผู้หญิงที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น อาจสรุปได้บางประการดังนี้ คือ หากจะกล่าวถึงผู้หญิงในแง่ของอารมณแล้ว พระพุทธองค์อาจทรงมีความเข้าใจว่า ผู้หญิงบางจำพวกเป็นคนที่โกรธง่าย เป็นคนอิจฉา และโง่เขลา เมื่อพิจารณาในแง่ของสังคม พระองค์ทรงเห็นว่าผู้หญิงควรอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของผู้ชาย เพราะโดยลำพังแล้วผู้หญิงอาจตัดสินใจผิดพลาดได้ เพราะมักใช้อารมณ์เข้าตัดสินใจ แต่ในแง่ของการศึกษาแล้ว ผู้หญิงมีความสามารถและเป็นคนมีศรัทธาและใจคอโอบอ้อมอารี

สำหรับในแง่ของระดับจิตนั้น ทรงเห็นว่าผู้หญิงมีความสามารถทัดเทียมผู้ชายในการที่จะบรรลุโลกุตตรธรรม ดังที่พระองค์ทรงตอบพระอานนท์ว่า

(1) I.B.Horner, Women Under Primitive Buddhism, p.312

(2) Spence Hardy, A Manual of Buddhism, 1967, p.311

“พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ทรงอุบัติขึ้นในโลกเพื่อประโยชน์แก่ผู้ชายเท่านั้นหรือ ? มิใช่เลย พระองค์ทรงยังประโยชน์แก่ผู้หญิงเช่นกัน วิธีแห่งความหลุดพ้นนั้นเปิดรับทั้งผู้หญิงและผู้ชาย”(2)

พระพุทธองค์ไม่เคยแสดงให้เห็นปรากฏเลยว่า ผู้หญิงมีธรรมชาติอันไม่เหมาะไม่ควรแก่การบรรลุอรหัตตผล การหลุดพ้นเป็นสิทธิ์เฉพาะของแต่ละคน และย่อมไม่มีการจำกัดเพศ ฐานะทางศาสนาของเพศหญิงในพุทธศาสนาจึงมีฐานะพิเศษกว่าที่เคยได้รับในสังคมอินเดีย

ข.2 พุทธศาสนาและผู้หญิง

ดังที่ได้บรรยายมาแล้วตั้งแต่ต้นถึงท่าทีอันเป็นปฏิภาณของพระพุทธองค์ที่มีต่อผู้หญิง พุทธศาสนาโดยทั่วไปก็เช่นกัน เป็นศาสนาที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีสิทธิทั้งในสังคมและระดับจิตวิญญาณ

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้อิสระภาพทางจิตแก่ผู้หญิง และชัดเจนขึ้นเมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมของศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนายอมรับว่า ผู้หญิงมีความสามารถทัดเทียมกับผู้ชายในการบรรลุพระอรหัตตผล โดยการปฏิบัติตามธรรมะซึ่งไม่มีการแบ่งแยกทางเพศ ทั้งนี้มิได้หมายความว่าในสมัยก่อนพุทธกาล ผู้หญิงจะไม่มีโอกาสนี้ แต่ในศาสนาพุทธยอมรับและกล่าวถึงโอกาสพิเศษนี้อย่างเปิดเผย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาซึ่งช่วยยกระดับสภาพของผู้หญิงนี้ อาจนับว่าเป็นขบวนการที่น่าสนใจ ความสำเร็จขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับการยอมรับผู้หญิงในฐานะทัดเทียมกับผู้ชาย เป็นการก้าวเข้าสู่มนุษยภาพ โดยปราศจากการยึดถือในเพศ พระพุทธศาสนาจึงเป็นตัวแทนของการบรรลุธรรมโดยปราศจากการยึดติดอย่างแท้จริง ผู้หญิงไม่ใช่วัตถุเพียงเพื่อการแต่งงาน ผู้หญิงมิใช่องค์กรที่ให้กำเนิดลูก และผู้หญิงมิใช่เป็นเพียงผู้ที่ต้องดูแลสามีและงานบ้านอีกต่อไป ผู้หญิงมีอิสระที่จะตัดสินใจและเลือกจุดหมายปลายทางของชีวิตของตนเอง ผู้หญิงมีสิทธิที่จะเข้าถึงการหลุดพ้นทางจิตในระดับเดียวกับผู้ชาย จึงไม่เป็นการประหลาดเลย ที่ผู้หญิงจะเข้าร่วมในขบวนการด้วยความ

ศรัทธาและความตั้งใจมั่น พวกเขาถืออิทธิพลต่อมนุษยชาติโดยแสดงให้เห็นถึงพลังแห่งความศรัทธา ความกล้า ความเสียสละ และความสามารถที่จะเผชิญกับความยากลำบากทั้งปวง ภายใต้สภาพการดังกล่าว จึงเป็นไปได้ที่พวกผู้ชายจะปฏิเสธไม่ยอมรับรู้ความต้องการอันชอบธรรมของผู้หญิงเหล่านี้ ในทางตรงกันข้ามพวกเขาจึงได้ช่วยแผ่ขยายขบวนการนี้ให้กว้างไกลออกไป

ผู้หญิงภายใต้พุทธศาสนาจึงมีอิสระและพร้อมที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ มากขึ้น พวกเขาพากเพียรให้ได้บรรลุอรหัตผล ลักษณะนี้เป็นลักษณะทั่วไปของสังคมทางศาสนาของอินเดีย และพุทธศาสนาก็ไม่มีข้อยกเว้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงประกาศพระธรรมแก่ประชาชนทั้งชายและหญิงโดยทั่วไป

จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระพุทธศาสนาได้ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในกิจกรรมทางด้านผู้หญิง ศาสนาพุทธไม่ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและการบวงสรวงและบทบาทของพราหมณ์ ซึ่งถือว่ามีผลสำคัญยิ่งในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจึงลดน้อยลงไปด้วย

โครงสร้างของพุทธศาสนาแตกต่างอย่างมากจากความเชื่อตามประเพณีของศาสนาพราหมณ์ ในประเทศอินเดียสมัยโบราณ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ว่าการประกอบพิธีทางศาสนาทั้งหลาย ล้วนเป็นพิธีที่สามีภรรยาจะต้องกระทำร่วมกัน และยังระบุว่าพ่อแม่จะขึ้นสวรรค์ได้ก็ด้วยการอาศัยพิธีกรรมที่บุตรชายทำให้ กฎเกณฑ์นี้เป็นการบังคับให้ผู้หญิงต้องแต่งงาน เพื่อจะได้มีสิทธิประกอบพิธีกรรมร่วมกับสามี และยังบังคับต่อไปด้วยว่าเธอต้องมีบุตรชาย เพื่อเป็นการรับประกันว่าเธอและสามีจะได้ไปเกิดในสวรรค์ ในทางตรงกันข้าม ศาสนาพุทธไม่ได้ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและการบวงสรวง ผู้หญิงจึงเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ของศาสนาและสังคม เธอสามารถบรรลุความหลุดพ้นได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องพึ่งสามี หรือบุตร⁽¹⁾ แนวความเชื่อเช่นนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมากกว่าที่ศาสนาพราหมณ์ยอมให้มี เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อก่อตั้งภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในพระพุทธศาสนา ผู้หญิงจึงมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมในขบวนการ

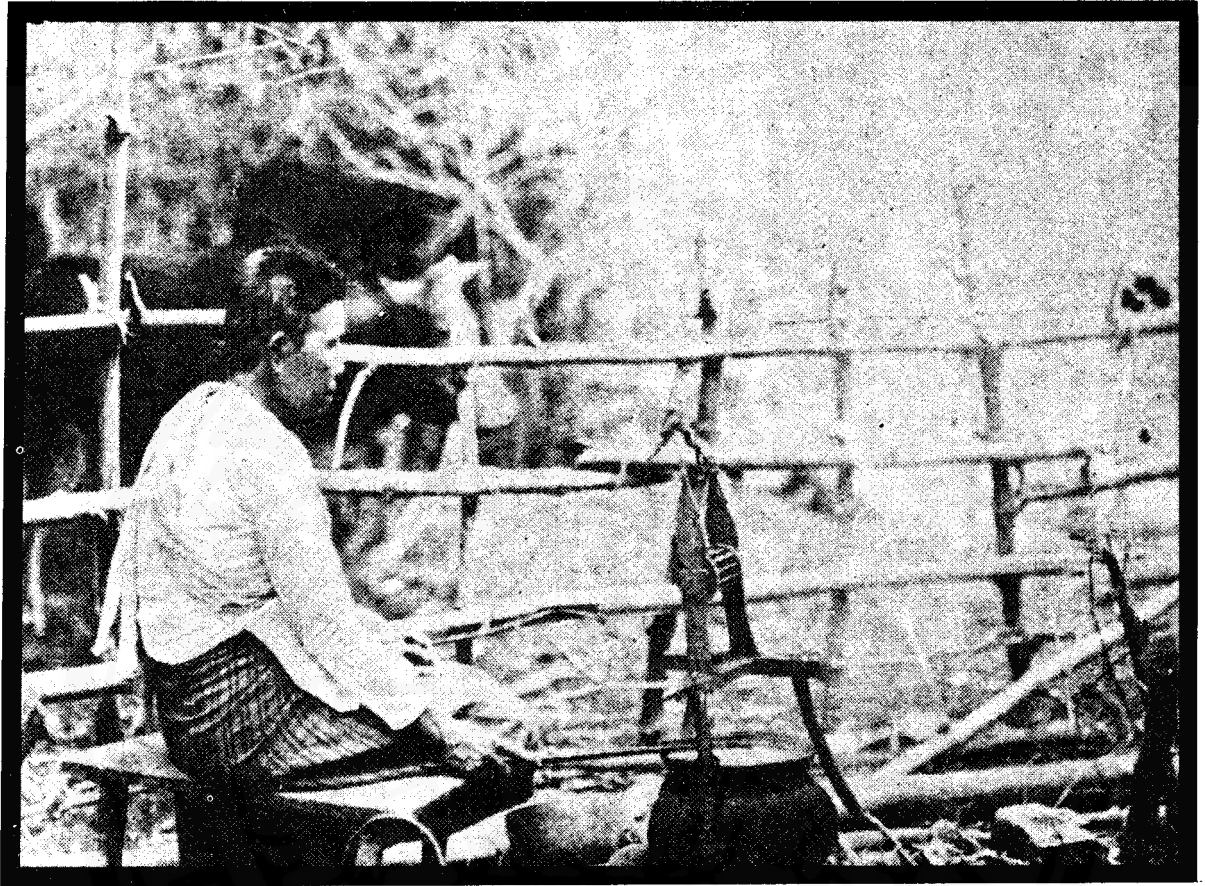
การเป็นอย่างมาก และได้พิสูจน์ให้โลกเห็นว่า ผู้หญิงก็มีความสามารถทัดเทียมกับผู้ชายในการเข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดหมายในศาสนา ดังนั้น ภิกษุณีเหล่านี้ จึงต้องรักษาศีลเช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ รวมทั้งศีลเฉพาะที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดขึ้นสำหรับพระภิกษุณีด้วย

จากการศึกษาดังกล่าวทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นในปรากฏการณ์ทางจิต นั่นคือการยอมรับว่า การหลุดพ้นทางจิตนั้นเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการจำกัดขอบเขตทางเพศ ความจริงซึ่งศาสนาในสมัยเดียวกันยังไม่สามารถก้าวพ้นความยึดติดนั้นได้

ผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้แต่งงาน ผู้หญิงหม้าย หรือผู้หญิงที่มีแต่บุตร มิได้เป็นสิ่งที่น่าอับอายของสังคมในทางตรงข้าม ผู้หญิงพวกนี้มีความเคารพในตนเอง และไม่ต้องตกเป็นที่ครหาและรังเกียจของสังคมอีกต่อไป พระพุทธศาสนาทำให้ศาสนาเป็นอิสระจากค่านิยมอันผิดเพี้ยนของสังคมและจารีตประเพณี และพระพุทธศาสนาก็สามารถประสบความสำเร็จอย่างน่าชื่นชม ผู้หญิงจากวรรณะและอาชีพต่าง ๆ กันได้พากันเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาโดยไม่มีข้อจำกัด ศาสนามิใช่สิทธิโดยสายเลือด หรือโดยวรรณะของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ในเอธิโอเปีย เราจะพบเรื่องราวของพระภิกษุณีซึ่งมาจากอาชีพและวรรณะต่าง ๆ ตั้งแต่เป็นพระราชินีลงไปจนแม้กระทั่งหญิงงามเมือง แต่เมื่อเข้ามาร่วมในภิกษุณีสงฆ์แล้ว ผู้หญิงเหล่านี้ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า พวกเขาสามารถเข้าถึงความรู้แจ้งได้ทัดเทียมเสมอกันกับพระภิกษุสงฆ์เช่นกัน

อิสรภาพและสถานภาพที่ผู้หญิงได้รับในสมัยพุทธกาลนั้นมิได้ถูกจำกัดโดยกาลและเทศะ แต่ยังคงแผ่ขยายไปในทุกสารทิศที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปถึงในประเทศต่าง ๆ ประเทศที่ยอมรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะพบว่า ผู้หญิงในประเทศนั้น ๆ ก็มีฐานะทางสังคมดีขึ้นด้วย จากการศึกษาของ ดร.ลอร์น่า เทวราช แห่งศรีลังกา⁽²⁾ ได้สรุปว่า ฐานะของผู้หญิงใน ศรีลังกา ประเทศไทย และพม่า อยู่ในฐานะที่ดีกว่าผู้หญิงในวัฒนธรรมอื่นของเอเชีย แสดงว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมพื้นฐานของแต่ละประเทศที่ได้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติของประชาชนและประเทศชาติ

(1) Hindu Women, ERE VIII : 449, Hasting's ed.
(2) "Buddhism And The Position of Women In Sri Lanka, Thailand, and Burma," apaper read at the International Conference On Indian Ocean Studies, Perth, W.A. 1979.

ค พระพุทธศาสนาและ ผู้หญิงในประเทศไทย

เนื่องจากบทความนี้เป็นบทความที่เสนอต่อที่ประชุมไทยศึกษา จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงบทบาทและฐานะของผู้หญิงในประเทศไทยด้วย ในตอนนี้จึงจะศึกษาถึงฐานะของผู้หญิงไทยในอดีตและปัจจุบันโดยให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องศาสนา

ในสมัยสุโขทัย ราชวงศ์พระร่วงนั้นกินเวลาเกือบร้อยปี ข้อมูลต่าง ๆ จากจารึกไม่แสดงว่ามีการแบ่งชั้นหรือกีดกันฐานะของผู้หญิง พระเจ้ารามคำแหงมหาราชทรงกล่าวถึงการประกอบพิธีทางศาสนาต่าง ๆ ของชนชาวไทย ประชาชนทั้งชายและหญิงเข้าร่วมเหมือนกัน พระเจ้ารามคำแหงฯ เองก็ทรงมีพระสนมคนสำคัญคือนางนพมาศ ซึ่งเป็นบุตรผู้มีการศึกษาคดีของพราหมณ์ พระนางเป็นที่เคารพของคนทั่วไป และยังได้นำพระราชพิธีพราหมณ์เข้ามาใช้ในราชสำนักของสุโขทัยด้วย เช่น

พิธีลอยกระทง เป็นต้น

ในการศึกษามังรายศาสตร์ ซึ่งเป็นคำรากฎหมาย ก็ยังมีข้อมูลที่แสดงว่าผู้หญิงอยู่ในฐานะที่น่าพึงพอใจ ตัวอย่างเช่น หากมีการหย่ากับสามี เธอจะได้อสมบัติ 2 ส่วน ในขณะที่สามีจะได้เพียง 1 ส่วน และเธอจะได้อเป็นคู่ดูแลบุตรด้วย⁽¹⁾

ในสมัยอยุธยา ซึ่งกินเวลานานถึง 417 ปี ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงมากมาย ประการสำคัญที่มีอิทธิพลต่อฐานะของผู้หญิง ก็คือ การเข้าคืนกรรมของเขมรในสมัยของพระบรมราชาที่ 2 (พ.ศ. 2024–2027) นับแต่นั้นมา ไทยได้รับเอาขนบธรรมเนียมประเพณีของพราหมณ์ ซึ่งเขมรนับถืออยู่เข้ามาใช้ในราชสำนักของไทย อิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งกีดผู้หญิงอยู่แล้วนั้น ทำให้ภาพพจน์และฐานะของผู้หญิงไทยตกต่ำลงไป เช่นเดียวกับฐานะของผู้หญิงอินเดีย ในสมัยแรกค่านิยมตามแบบศาสนา

(1) มังรายศาสตร์ ฉบับแปลโดย ดร.ประเสริฐ ณ นคร พ.ศ. 2521 หน้า 15

พราหมณ์แพร่หลายเฉพาะในกลุ่มเจ้านายและข้าราชการสำนัก แต่ในระยะเวลาต่อ ๆ มาได้แผ่ออกไปสู่ประชาชนทั่ว ๆ ไปด้วย พวกพราหมณ์มีบทบาทสำคัญในราชสำนักในการกคชี่และลดฐานะของผู้หญิงในสมัยอยุธยา ผู้หญิงแม่ในหมู่ราชินิกุลก็ไม่ได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการศึกษา ในขณะที่ผู้หญิงสามัญชนขาดการศึกษาโดยสิ้นเชิง พวกเขามีหน้าที่จำกัดเฉพาะภายในบ้านเท่านั้น

ฐานะของผู้หญิงในสมัยรัตนโกสินทร์ได้รับการพัฒนาอย่างมากในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) เป็นต้นมา อิทธิพลสำคัญที่เป็นประโยชน์แก่ฐานะของผู้หญิงน่าจะมาจากการติดต่อกับตะวันตก ก่อนที่จะได้ทรงดำรงตำแหน่งพระประมุขนั้น ร.4 ได้ใช้เวลาจนถึง 27 ปีในการศึกษากันคว้า พระพุทธศาสนา รวมทั้งภาษาอังกฤษและภาษาละติน พระองค์ได้ทรงคุ้นเคยกับชาวตะวันตก ได้ทรงศึกษาศาสนาวัฒนธรรมและแนวความคิดของชาวตะวันตก และจากประสบการณ์เหล่านี้ เมื่อทรงรับราชสมบัติสืบต่อจากพระเชษฐา พระองค์จึงทรงพระปรีชาสามารถในการปรับและเปลี่ยนวิธีการปกครองให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วไปอย่างรวดเร็วในสมัยนั้นได้ พระองค์ได้ทรงพยายามปลดปล่อยประเทศชาติให้เป็นอิสระจากค่านิยม ทั้งทางศาสนา จารีตประเพณีและขนบธรรมเนียมซึ่งได้สั่งสมอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เข้าไว้มากมาย ทรงให้ยกเลิกประเพณีพราหมณ์ และคัดแปลงพระราชพิธีพราหมณ์ทั้งหลายโดยนำเอาความหมายทางพุทธศาสนาเข้าไปเป็นแกนแทน(2) บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักถูกจำกัดลงไป ด้วยการที่ทรงลดบทบาทของศาสนาพราหมณ์ และฟื้นฟูศาสนาพุทธนี้ โดยทางอ้อมได้ทรงยกระดับฐานะของผู้หญิงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง พระราชธิดาและพระราชโอรสในสมัยของพระองค์ได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษาทัดเทียมกัน การพระราชทานเบี้ยหวัดเงินปีก็พระราชทานทัดเทียมกัน(3) ผู้หญิงเริ่มมีบทบาทขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสังคม เมื่อรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป สมเด็จพระบรมราชินี ก็ได้ ทรงทำหน้าที่บริหาร

ราชการแผ่นดินแทนพระองค์ นอกจากนั้น พระขนิษฐาหลายพระองค์ก็ทรงได้รับการศึกษาอย่างดี เป็นกำลังสำคัญในงานต่าง ๆ พระบรมราชินีนาถก็ได้ทรงตั้งโรงเรียนสำหรับผู้หญิง รวมทั้งโรงพยาบาลและงานสาธารณสุขหลายอย่าง และในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวออกผนวชระยะหนึ่ง สมเด็จพระบรมราชินีนาถก็ทรงว่าราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ทำให้ผู้หญิงในปัจจุบันมีฐานะที่ดีมากขึ้น ทั้งนี้เป็นด้วยอิทธิพลสำคัญของพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบัน ผู้หญิงมีฐานะทัดเทียมกับผู้ชายในงานหลายด้าน เด็กผู้หญิงและผู้ชายมีสิทธิทัดเทียมกันในการศึกษาทั้งในระดับโรงเรียนและระดับมหาวิทยาลัย ภายในครอบครัวฐานะของผู้หญิงก็เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ในความเชื่อของพุทธศาสนานั้น มารดาเป็นพระพรหมของบุตร ด้วยความเชื่อดังกล่าวก็เป็นการช่วยยกฐานะของผู้หญิงขึ้นเช่นกัน

ในสังคม ผู้หญิงไทยมีบทบาทในวงการสังคม และไม่มีใครสามารถปฏิเสธผลงานขององค์กรเหล่านี้ได้ พระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถในรัชกาลปัจจุบันก็ทรงเป็นตัวอย่างอันดีในงานสังคมสงเคราะห์ที่ทั้งหลายที่พระองค์ได้ทรงทุ่มเทเพื่อความกินดีอยู่ดีของประชาชนทั่วไป นอกจากนั้นผู้หญิงไทยก็มีความสามารถและได้รับตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น เป็นรัฐมนตรีอธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการ และผู้จัดการงานเอกชนต่าง ๆ

แต่ในทางตรงกันข้าม ฐานะในทางศาสนาของผู้หญิงไทยยังคงอยู่ในสภาพที่ต้องพัฒนาอยู่อย่างมาก เมื่อผู้ชายไทยต้องการจะใช้ชีวิตในทางศาสนา เขาก็ยอมทำได้โดยการบวชเป็นพระภิกษุ ตรงกันข้ามสำหรับผู้หญิง ก็คือการ

(2) รายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธี การยกเลิกและการเปลี่ยนแปลงศึกษาได้จากพระราชพิธี 12 เดือน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 (3) พระราชประกาศในรัชกาลพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 9

บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณี แต่ภิกษุณีสงฆ์ไม่เคยได้นำมาประดิษฐานในประเทศไทยมาก่อนเลย เมื่อผู้หญิงต้องการบวชก็เป็นได้เพียงแม่ชี ซึ่งรักษาศีลอย่างมากเพียงศีล 8 ในขณะที่พระภิกษุณีในเถรวาทนิกายต้องรักษาศีลถึง 311 ข้อ

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงระบุถึงพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แม่ชีที่กล่าวถึงนั้นถ้าจะจัดก็คงอยู่ในระดับอุบาสิกาเท่านั้น แต่อุบาสิกาไม่ใช่ผู้บวชในขณะที่แม่ชีเป็นคนบวชแตกต่างไปจากฆราวาสอุบาสิกา นอกจากนั้นคำว่าชี ก็เป็นคำที่เลื่อนมาจากลัทธิอนุศาสนาซึ่งอาจจะเป็น อาชีวิกะ หรือ พวกนิครนถ์ ที่มีผู้นำเรียกว่า ชินะ (ผู้ชนะ) ก็ได้

เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้ง “สถาบันแม่ชีไทยขึ้น โดยมีจุดประสงค์นอกเหนือจากการรวมกลุ่มบรรดาแม่ชีแล้ว ก็เพื่อสร้างเสริมฐานะและช่วยเหลือแม่ชีให้มีการศึกษาดีขึ้น แต่แม้กระนั้น แม่ชีที่มีการศึกษาก็มีจำนวนน้อยมาก ฐานะโดยทั่วไปของแม่ชียังคงต่ำ้อย่างยิ่งในสังคม และคงจะไม่เป็นการผิดไปจากความจริงที่กล่าวว่า แม่ชีไทยสังคมไทยยังมีฐานะต่ำกว่าผู้หญิงที่มีการศึกษาปานกลางทั่ว ๆ ไปเสียอีก

ปัญหาที่ตามก็คือ หากผู้หญิงไทยต้องการบวชและใช้ชีวิตทางศาสนา แต่ไม่ย่อากบวชเป็นแม่ชี จะทำอย่างไร

ประเทศไทยไม่เคยมีการบรรพชาอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์ แม้ว่าประเทศเพื่อนบ้านเช่น ไต้หวัน ญี่ปุ่น สิงคโปร์ จะมีภิกษุณีสงฆ์ก็ตาม เป็นไปได้หรือไม่ประเทศไทยอาจจะมีการบรรพชาอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์ขึ้น โดยสืบทอดการบรรพชา

อุปสมบทของภิกษุณีจากประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าว

ปัญหาที่ตามมาก็คือ ประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าว นับถือพุทธศาสนาในฝ่ายมหายาน ซึ่งชาวไทยถือว่าแตกต่างไปจากเถรวาทที่ชาวไทยนับถือ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหันไปพิจารณาถึงประวัติการบรรพชาอุปสมบทของภิกษุณีในประเทศไต้หวัน

ในพุทธศตวรรษที่ 3 คือประมาณ พ.ศ. 300 ปี พระนางสังฆมิตตาเถรี พระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งประเทศอินเดีย ได้ทรงรับนิมนต์พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ และเสด็จไปยังศรีลังกา พระนางได้ทรงเป็นปวัตตินี (อุปชฌาย์ของภิกษุณี) ของพระนางอนุจา พระชายาในพระอนุชาของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พระนางอนุจาทรงรับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณีพร้อมกับข้าราชการบริพารผู้หญิงจำนวนมาก และได้กลายเป็นภิกษุณีสงฆ์กลุ่มแรกของลังกา ในพ.ศ. 976 พระภิกษุณีชาวลังกาจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปประเทศจีนตามนิมนต์ของชาวพื้นเมือง โดยการนำของพระภิกษุณีเทสสรา และได้จัดการบรรพชาอุปสมบทให้แก่หญิงจีนเป็นจำนวน 300 คน ที่วัดป่าด้านใต้เมืองนานกิง⁽¹⁾ ข้อมูลนี้ แสดงชัดเจนว่าภิกษุณีในฝ่ายมหายานนั้นได้รับสืบสายการบรรพชาอุปสมบทมาจากภิกษุณีสงฆ์ในลังกา

ดังนั้น แม้ภิกษุณีสงฆ์ในประเทศฝ่ายเถรวาทจะขาดสายไป แต่ภิกษุณีสงฆ์ซึ่งได้รับการบรรพชาอุปสมบทอย่างถูกต้องก็ยังมีอยู่ในประเทศไต้หวัน และประเทศอื่น ๆ หากผู้หญิงไทยต้องการที่จะมีชีวิตทางศาสนาในฐานะที่ใกล้เคียงกับผู้ชายไทยก็น่าจะทำได้โดยการสืบสายการบรรพชาอุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์ในไต้หวัน⁽²⁾ ในทางการแล้ว ข้อเสนอที่มีความเป็นไปได้สูงมาก แต่ปัญหาในด้านอื่น ๆ ก็ยังไม่หมดไปทีเดียว

เป็นความจริงที่ผู้หญิงไทยมีอิสรภาพ และมีความสามารถในงานหลายด้าน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน แต่ผู้หญิงไทยโดยทั่วไปมีความเข้าใจในศาสนา อยู่ในขอบเขตจำกัด ความสนใจทางวิชาการศาสนานี้น้อยมาก ทั้ง ๆ ที่การศึกษาพระ

(1) E.Conze ed. *Buddhist Texts Through The Ages*, Harper Torch books, 1964, p.293

(2) ฐานะความเป็นอยู่ของภิกษุสงฆ์ในไต้หวันดีและเบิกแผ่นกว่าภิกษุสงฆ์ในประเทศอื่นจากการสังเกตของข้าพเจ้าใน พ.ศ. 2513

ไตรปิฎกเปิดสำหรับชนทุกชั้นโดยไม่จำกัดเพศ ในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศาสนาโดยเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ผู้หญิงไทยยังไม่มีบทบาทของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประดิษฐานภิกษุณีสงฆ์ กล่าวคือในประเทศอื่น ๆ ทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท ผู้หญิงในราชสำนักมักจะเป็นผู้ที่เรียกร้องสิทธิในการประดิษฐานภิกษุณีสงฆ์ แต่การเรียกร้องหรือการแสดงความต้องการให้มีภิกษุณีสงฆ์ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ทั้งในระดับราชสำนักหรือระดับสามัญชน

องค์กรสำคัญในการที่จะให้มีภิกษุณีสงฆ์ได้หรือไม่ นั้น นอกเหนือจากความต้องการและความยอมรับของผู้หญิง

เองแล้ว ก็อาจจะอยู่ที่การยอมรับของภิกษุสงฆ์เป็นสำคัญ ประเทศไทยไม่เคยมีภิกษุณีสงฆ์มาก่อนเลย การที่จะให้มีภิกษุณีสงฆ์จึงเป็นสิ่งแปลกและใหม่ ภิกษุสงฆ์ไทยจะใจกว้างพอที่จะสนับสนุนให้มีภิกษุณีสงฆ์หรือไม่เป็นเรื่องที่น่าจินตนาการ การก่อตั้งภิกษุณีสงฆ์ไทยจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของภิกษุสงฆ์ไทยอยู่มากทีเดียว สภาพการณ์เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดูเหมือนว่าผู้หญิงไทยในพุทธศาสนายังมีโอกาสน้อยกว่าผู้หญิงอินเดียเมื่อ 2,500 ปีก่อนเสียอีก

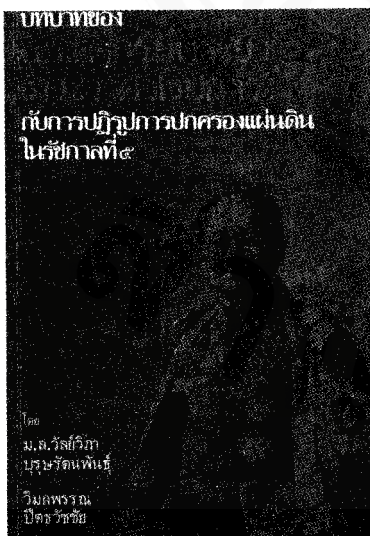
วิจารณ์หนังสือ

บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยาเทวะวงศ์วโรปการ กับการ ปฏิรูปการปกครองแผ่นดินใน รัชกาลที่ 5

ม.ล. วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธ์
และ วิมลพรรณ ปิตรวัชชัย

(กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมจักร จำกัด 2525)

77 หน้า. ราคา 45บาท

โดยหัวเรื่องแล้ว หนังสือเล่ม
นี้ น่าสนใจมาก เพราะการปฏิรูปการ
ปกครองแผ่นดินในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่

5 นั้น เท่าที่ศึกษากันก็ล้วนแล้วแต่ได้
ศึกษาบทบาทของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าฯ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ทรงราชานุภาพ เท่านั้น เพราะทรงเกี่ยว
ข้องกับการปฏิรูปประเทศโดยตรง และ
ทรงมีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะพระ
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ดังนั้นเรื่องนี้จึงเป็นแนวทางใหม่ในการ
พิจารณาถึงการปฏิรูปประเทศในสมัย
รัชกาลที่ 5 ด้วยการพิจารณาจาก
บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
วโรปการ

หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 2
ช่วงที่สำคัญ คือ ตัวเรื่อง (หน้าพระ
ประวัติ ถึงหน้าสุดท้ายรวม 56 หน้า
เป็นเรื่องจริง ๆ 52 หน้า) และภาค
ผนวก (ที่เป็นเรื่องจริง ๆ 22 หน้า ถัด
นับภาพอีก 1 ภาพ เป็น 23 หน้า)

ในตัวเรื่อง 52 หน้า แบ่ง
เป็นพระประวัติ 6 หน้า และอีก 46
หน้า แบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. อำนาจการบริหาร
ในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 5
(หน้า 1 - 5) ในหัวข้อนี้เป็นความ
พยายามที่จะแสดงถึงลักษณะการบริ-
หารราชการในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 5

ว่า ในทางทฤษฎีถึงแม่พระมหากษัตริย์
จะทรงมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดก็ตาม แต่
ในทางปฏิบัติกลุ่มขุนนางตระกูล “บุณ-
นาค” เป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองที่
แท้จริง ซึ่งแสดงให้เห็นจากการที่
ได้สนับสนุนให้พระบาทสมเด็จพระนั่ง-
เกล้าฯ รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 และพระ
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่
5 ทรงขึ้นครองราชสมบัติ

สาเหตุที่ทำให้ตระกูลขุนนาง
มีอำนาจทางการเมืองเรื่อยมาตั้งแต่ต้น
รัตนโกสินทร์จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5
เพราะ “เกิดจากการรวมกลุ่มกันอย่าง
เหนียวแน่นในบรรดาสมาชิกของตระกูล
มีการเรียนรู้งานและสืบทอด
ตำแหน่งกันต่อ ๆ มาเป็นประการสำคัญ
นั่นเอง”

นอกจากพระมหากษัตริย์จะ
ทรงมีพระราชอำนาจทางการเมืองน้อย
แล้ว ในด้านเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีก็ยัง
อยู่ภายใต้อิทธิพลและการควบคุมดูแล
ของตระกูลขุนนาง โดยเฉพาะสมเด็จพระ
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
(ช่วง) ในประการนี้จึง “สนับสนุนการ
มีอำนาจของตระกูลขุนนางในการ
บริหารราชการแผ่นดินโดยปริยาย”

2. การตั้งอำนาจบริหาร จากตระกูลขุนนาง (หน้า 7-9)

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนได้เชื่อมโยงกับหัวข้อแรกว่าเมื่อตระกูลขุนนางมีอิทธิพลทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการมีอำนาจแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 จึงต้องทรง "มีพระบรมราโชบายที่มีผลเป็นการรวมอำนาจทางการเมืองเพื่อเป็นช่องทางในการกระจายอำนาจทางการเมือง" ด้วยการ "ต้องหาวิธีตั้งอำนาจจากตระกูลขุนนาง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การที่ค่อย ๆ หาทางลดรอนอำนาจของตระกูลขุนนางให้หมดลงอย่างสิ้นเชิง" ซึ่งวิธีการที่เสนอให้พิจารณา 2 ประเด็นคือ เรื่องภาษีอากร และเรื่องตำแหน่งเสนาบดี

3. การตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ : จุดเริ่มของการลดรอนความมั่งคั่ง (หน้า 11 - 13)

ก่อนที่จะตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2416 การเงินของแผ่นดินร่วไหล ทั้งนี้เพราะกรมพระคลังมหาสมบัติเป็นเพียงแต่เจ้าพนักงานรับเงินหลวง หาได้มีอำนาจอื่น ๆ ไม่ ดังนั้นจึงต้องหาเงินเข้าหอรัษฎากรพิพัฒน์ "โดยการเอาจากพวกกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ "

หอรัษฎากรพิพัฒน์มีพนักงานบัญชีกลางสำหรับรวบรวมผลประโยชน์ของแผ่นดิน และตรวจตราการเก็บภาษีอากรในกระทรวงต่าง ๆ ในระยะแรก ๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงรับหน้าที่ตรวจบัญชีคลังและทรงเลือกกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ และสมเด็จพระยาเทวะวงศ์ฯ มา

ช่วยพระราชธุระในการตรวจบัญชีคลังด้วย

กรณีที่เกิดขึ้นจากการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ คือ กรณีของพระยาอาหารบริรักษ์ (นุด) ที่ทำบัญชีส่งเงินทูลเกล้าฯ ถวายไม่ถูกต้องตรงกันกับบัญชีของกรมพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งผลการสอบสวน ปรากฏว่า พระยาอาหารบริรักษ์ (นุด) ขัดขืนไม่ยอมส่งเงินรายได้ Council of State ให้รับราชการของพระยาอาหารบริรักษ์ (นุด)

4. การเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2435 เสนาบดีของระบบการปกครองใหม่ (หน้า 15 - 28)

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2416 จนถึง พ.ศ. 2435 ได้บังเกิดความเปลี่ยนแปลงในบ้านเมือง โดยที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จะล้มตำแหน่งทางการเมืองของตระกูลขุนนางได้ ต้อง "โน้มน้าวจิตใจคนอื่น ๆ เพื่อให้เห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียก่อน" เหตุการณ์ที่ยกขึ้นมาพิจารณาในประเด็นนี้คือ

ก) คดีพระปริชาทการ พ.ศ. 2421 (หน้า 16 - 20)

คดีนี้เกิดขึ้นเนื่องจากพระปริชาทการ (สำอาง) ขุนนางไทยซึ่งตั้งเครื่องจักรทำแร่ทองคำของรัฐบาลเมืองปราจีนบุรี และเป็นผู้บังคับบัญชาราชการเมืองปราจีนบุรีด้วย ได้ทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง และกดขี่ข่มเหงราษฎร รวมทั้งแต่งงานกับนางแฟนี่ น็อกซ์ (Knox) ลูกสาวกงสุลน็อกซ์. กงสุล

เยเนอรัลของอังกฤษ โดยมีได้กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันเป็นความผิดของพระปริชาทการ

ปรากฏว่า กงสุลน็อกซ์แสดงความไม่พอใจอย่างยิ่ง ถึงขนาดขู่รัฐบาลไทยว่าจะเรียกเรือปืนเข้ามาจากเหตุการณ์นี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริที่จะจัดการปฏิรูปการปกครองประเทศ โดยให้เสนาบดีแต่ละกระทรวงรับผิดชอบหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่

ข) เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นเรื่องการจัดเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 (8 ม.ค. พ.ศ. 2428) (หน้า 20 - 23)

ในคำกราบบังคมทูลนี้ ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงเมืองไทยให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้มีเสนาบดีรับผิดชอบในเรื่องรัฐประศาสน์นโยบายได้เอง โดยไม่ต้องเป็นพระราชกัณฑ์ไปทุกอย่าง

ค) เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (หัวม บุนนาค) ขอลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีต่างประเทศ (พ.ศ. 2428) (หน้า 24 - 28)

จากการลาออกของเจ้าพระยา ภาณุวงศ์ (หัวม) จึงทำให้สมเด็จพระยาเทวะวงศ์ ขึ้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีต่างประเทศสืบแทน

5. เสนาบดีสภา (หน้า 29 - 37)

ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นอย่าง

เป็นทางการในปี พ.ศ. 2435 ประกอบด้วยเสนาบดีผู้ดูแลกระทรวง 12 กระทรวง ซึ่งอันที่จริงแล้ว ได้มีการทดลองประชุมผู้ที่ได้รับการจองตัวสำหรับตำแหน่งเสนาบดีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 แล้ว โดยที่ สมเด็จพระยาเทวะวงศ์วาทรงเป็นแม่แรงสำคัญ และทรงเป็นประธานเสนาบดีสภา

สมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทรงมีบทบาทต่อเสนาบดีมาก ทรงเป็นประธาน ทรงรับภาระของที่ประชุมในการร่างกฎหมาย และข้อบังคับหลายเรื่อง และทรงเป็นผู้ร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยเสนาบดีสภาเอง อย่างไรก็ตาม บทบาทของเสนาบดีสภาเกี่ยวกับการทำงานนั้นค่อนข้างจะล้มเหลว แม้แต่สมเด็จพระยาเทวะวงศ์ถึงกับโอดครวญว่า “ไม่กล้าจะนัดประชุมเสียแล้ว จะต้องวิ่งตามกันหลายวันนัก”

จึงสรุปได้ว่า การตั้งเสนาบดีสภาประสบความสำเร็จเฉพาะเรื่องการรวมอำนาจในการบริหาร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบบการปกครองใหม่ที่สามรถล้มตำแหน่งทางการเมืองของผู้มีอำนาจในการปกครองเดิม แล้วแทนที่ด้วยบุคคลผู้มีจงรักภักดีและร่วมอุดมการณ์เดียวกัน

6. บทบาทของสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วาทรง ในการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในรัชกาลที่ 5 (หน้า 39 - 50)

นอกจากกลุ่ม “สยามหุ่น” ซึ่งเป็น “คนหนุ่มรุ่นที่สองซึ่งได้รับ

อิทธิพลตะวันตก” อันเป็นกลุ่มที่สนับสนุน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งคือ “ท่านผู้ที่ประชุมวัดพระแก้วทั้งปวง” อันประกอบด้วยบุคคล 5 ท่าน รวมทั้ง กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ โดยจะจงรักภักดีเฉพาะรัชกาลที่ 5 และผู้ที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยให้สืบสันตติวงศ์ และจะรับราชการฉลองพระเดชพระคุณเต็มความสามารถ

บทบาทของสมเด็จพระยาเทวะวงศ์ว มีส่วนช่วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมการปกครองแผ่นดินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2416 เป็นต้นมา เริ่มจากการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ บทบาทของสมเด็จพระยาเทวะวงศ์ ในส่วนช่วยการเปลี่ยนแปลงแก้ไขธรรมเนียมการปกครองแผ่นดินอย่างแท้จริง เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2420 เป็นต้นมา รู้ได้จากลายพระหัตถ์ที่มีโต้ตอบกับพระองค์เจ้ากฤษฏางค์

บทบาทอีกประการหนึ่งคือ ทรงร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยราชประเพณีกรุงสยาม

ความสำคัญของสมเด็จพระยาเทวะวงศ์ว นั้น “ทรงมีส่วนช่วยในการตั้งอำนาจบริหารมารวมไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ทรงมีส่วนในการแบ่งแยกแจกแจงหน้าที่ของระบบการบริหารให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และทรงมีส่วนช่วยในการเปลี่ยนคณะผู้บริหาร คือ เสนาบดี” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงให้ความสำคัญเทียบเท่า “พระพาหาข้างซ้าย”

จากเนื้อหาดังที่ได้กล่าวมาโดยย่อ ข้าพเจ้าเองมีความคิดเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ในหลายประการ อันได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับคำนำ ชื่อเรื่องและเนื้อหา ภาษาที่ใช้ ลักษณะการใช้ประโยคและเรื่องอื่น ๆ ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

1. คำนำ

ก. ผู้เขียนเริ่มต้นว่า “เมื่อเริ่มศึกษาเรื่องราวของสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วานั้น ผู้เขียนมีอายุได้ 27 ปี อยู่ในวัยเดียวกันกับพระองค์ท่านเมื่อทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และทรงรับภาระหนักอึ้งในการบริหารราชการแผ่นดิน ในสมัยรัชกาลที่ 5 ฉะนั้นจึงตระหนักในพระปรีชาสามารถ และพระปณิธาน อันมุ่งมั่นในการทำงานของพระองค์ท่าน ซึ่งมีเกินกว่าคนวัยนี้ทั่วไป จะพึงมีความคิด และความรับผิดชอบสูงขนาดนั้น”

การที่ผู้เขียนเริ่มกล่าวนำโดยเทียบอายุ และภาระหน้าที่ กับสมเด็จพระยาเทวะวงศ์ว ไม่อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจไปในทางอื่นได้เลย ต้องเข้าใจว่าผู้เขียนก็เป็นผู้มีความสำคัญมากคนหนึ่งในสังคม

สมเด็จพระยาเทวะวงศ์วาก็ทรงเป็นดังเช่นพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์อื่น ๆ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ที่ต้องทรงมีบทบาททางราชการ เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองในขณะนั้น จากพระประวัติของพระองค์ท่าน ต้องยอมรับว่า ทรงพระปรีชาสามารถมาก โดยเฉพาะทรงมีบทบาทสำคัญผู้หนึ่งในการรักษาเอกราชของชาติ และคงต้องทรงแสดงบทบาทก่อนทรงเป็นเสนาบดีด้วย พระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าฯ จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ

อาจกล่าวได้ว่า ภาระของ “เจ้านาย” นั้นมีมาก โดยเฉพาะ “เจ้านาย” ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ยิ่งไปกว่านั้น สมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ ยังทรงมีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เนื่องจากทรงเป็นพระเชษฐาของพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระนางเจ้าสว่างวัฒนา และพระนางเจ้าสาวภาสองศรี ซึ่งเป็นมเหสีเอก ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ อีกด้วย จึงต้องทรงรับภาระหน้าที่สำคัญที่ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้

อาจสรุปได้ว่า ภาระและหน้าที่ของสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ ในฐานะที่ทรงเป็นเจ้านาย รวมทั้งปัญหาทางการเมืองในขณะนั้น จึงทำให้พระองค์ต้องทรงรับผิดชอบงานอย่างสูง (รวมทั้งเจ้านายอีกหลายพระองค์) ซึ่งผู้เขียนเองมีสถานะและมีความแตกต่างไปจากสถานะของสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ อย่างสิ้นเชิง จนเปรียบเทียบไม่ได้ จึงไม่น่าที่ผู้เขียนจะเขียนกล่าวเช่นนั้น

ข. ประโยคที่มีความสำคัญ คือ ประโยคที่ว่า “การศึกษาเรื่องการลิดรอนอำนาจขุนนางตระกูลขุนนาค โดยตั้งต้นที่บุคคลคนหนึ่ง คือ สมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ นั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากเราเคยแต่ศึกษาเรื่องการลิดรอนอำนาจขุนนางตระกูลขุนนาค โดยเริ่มต้นที่สถาบันการเมืองหรือที่กลไกรัฐ ฉะนั้น จึงไม่ควรมองข้ามสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ ในการศึกษาประวัติศาสตร์ตอนนี้”

คงได้กล่าวมาตั้งแต่ตอนต้นส่วนนี้น่าสนใจมาก เพราะโดยทั่วไป

เกี่ยวกับการลิดรอนอำนาจของตระกูลขุนนาค มักจะตั้งต้นกันที่องค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับตั้งแต่การออกหนังสือพิมพ์รัฐโฆวาท และเมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ก็ทรงเริ่มทำการปฏิรูปทางการคลัง โดยการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เมื่อปี พ.ศ. 2416 การตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ เมื่อปี พ.ศ. 2417 วิกฤตการณ์วังหน้า ในปี 2417 และนับตั้งแต่สมเด็จพระมหาบรมมหาราชสุริยวงศ์ (ช่วง) ถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 2425 อำนาจทางการเมืองของตระกูลขุนนาคก็จบลงด้วย

ดังนั้นการศึกษาเรื่องการลิดรอนอำนาจของตระกูลขุนนาค โดยตั้งต้นที่สมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ จึงเป็นเรื่องแปลกใหม่และน่าสนใจสำหรับการศึกษาเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง แต่ในหนังสือเล่มนี้มีได้มีตอนใดเลยที่แสดงถึงบทบาทของสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ กับการลิดรอนอำนาจของตระกูลขุนนาคอย่างชัดเจน ถึงแม้ในหน้า 39 - 50 จะกล่าวถึงบทบาทที่ทรงมีการปฏิรูปประเทศก็เกิดขึ้นหลังจากตระกูลขุนนาคหมดอำนาจลงอย่างสิ้นเชิงก่อนหน้า พ.ศ. 2435 เสียอีก

จึงอาจสรุปได้ว่า ความตั้งใจของผู้เขียนที่จะศึกษาเรื่องการลิดรอนอำนาจของตระกูลขุนนาค โดยเริ่มต้นจากสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ นั้นอันจะเป็นวิธีการใหม่ในการมองประวัติศาสตร์ ตอนนี้เป็นเพียงแต่กล่าวอ้างเท่านั้นหาได้มีตัวอย่างหรือแสดงให้เห็นชัดเจนแต่อย่างไร จึงทำให้นเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ไม่มีอะไรต่างไปจากงานที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว และให้ข้อมูลที่ชัดเจนกว่า ดังปรากฏใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง การเปลี่ยนแปลง การปกครองของไทย 2411-2475

หรือในชัยอนันต์ สมุทวณิช ชัดติยากรรมสูตร (รวบรวม), เอกสารการเมือง - การเปลี่ยนแปลงของไทย

2. ชื่อเรื่อง และเนื้อหา

หนังสือเล่มนี้มีชื่อว่า “บทบาทของสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ กับการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในรัชกาลที่ 5” จากตัวเรื่องหน้า 1 - 50 ปรากฏว่ามีเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ (อย่างกลาง ๆ) ปรากฏในหน้า 11,22,23,24, 26,30,32,33,40,41 และหน้า 42 - 50 รวม 19 หน้า ยังไม่ถึงครึ่งหนึ่งของหนังสือทั้งเล่ม เพราะที่เหลือเป็นเรื่องโดยตรงของตระกูลขุนนาค รวมทั้งความพยายามในการสร้างพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มากกว่า ดังนั้นชื่อเรื่องจะไม่ตรงกับเนื้อหาที่ปรากฏ น่าจะให้ชื่อใหม่ว่า “ความพยายามในการสร้างพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” มากกว่า บทบาทของสมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ จึงปรากฏแต่เพียงกลาง ๆ เท่านั้น ซึ่งเป็นการสนับสนุนอีกครั้งหนึ่งว่าคำนำที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่าจะศึกษาโดยตั้งต้นที่สมเด็จพระมหาเจษฎาทวาทย์ฯ นั้นเป็นเพียงการกล่าวอ้างเช่นกัน

3. ภาษา และลักษณะการใช้ประโยค

เกือบตลอดทั้งเล่ม ผู้เขียนใช้ภาษาเขียนที่ค่อนข้างจะเข้าใจยาก ประโยคมักจะมีกรยาวความยาว ๆ ซึ่งทำให้ผู้อ่านต้องใช้เวลามากในการที่จะเข้าใจ ดังเช่นในหน้า 2 - 3 ที่ว่า “และ

ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เริ่มมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงตระหนักถึงเรื่องนี้จึงทรงหาทางกระชับความสัมพันธ์กับตระกูลบุนนาค เพื่อให้ตระกูลนี้อุดหนุนและค้ำจุนราชบัลลังก์ ด้วยการโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ (รัชกาลที่ 5) อภิเษกสมรสกับเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (แพ) หลานสาวของสมเด็จพระยาฯ ที่เกิดจากบุตรชายคนโต คือ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วอน บุนนาค) และก็เป็นไปตามธรรมเนียมและบทบาทของตระกูลบุนนาค สมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นผู้เห็นชอบกับการเป็นพระมหากษัตริย์ของรัชกาลที่ 5 ยิ่งไปกว่านั้น สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ยังเป็นผู้เลือกวังหน้าในรัชกาลนี้ ซึ่งความจริงแล้วแม้ว่าการแต่งตั้งวังหน้าจะปราศจากหลักเกณฑ์ที่แน่นอน แต่รัชกาลที่ 5 ทรงยืนยันว่า “พระเจ้าแผ่นดิน คือ วังหลวงต้องตั้งเองตามชอบพระทัยทุกพระองค์”

จะเห็นได้ว่า ข้อความดังกล่าวพยายามอธิบายถึงการมีอำนาจของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) แต่ก็มีเรื่องอภิเษกสมรสเข้ามาแทรกแล้วจึงกล่าวถึงข้อสนับสนุนการมีอำนาจของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ด้วยการอธิบายถึงตัวอย่าง คือเรื่องวังหน้าซึ่งทำให้กลับไปกลับมาในการตอบคำถามหรือใน หน้า 5 ที่ว่า

“งานวิจัยของ ม.ร.ว. อคิน ระพีพัฒน์ ที่มีข้อความสำคัญตอนหนึ่งว่า “การควบคุมกำลังไพร่พลนับว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการที่จะทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกัน” ด้วยวิธีตีความว่า การที่จะทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกันก็คือเรื่องของการเมือง ซึ่งลักษณะของการเมืองในที่นี้คือขบวนการต่อรองผลประโยชน์ การยุติ การต่อรองผลประโยชน์และการบัง-

คับการให้เป็นไปตามข้อยุตินั้น ๆ”

ในข้อความดังกล่าว มีคำที่ต้องอธิบายความมากโดยเฉพาะคำว่า “เห็นพ้องต้องกัน” ที่จริงผู้เขียนน่าจะอธิบายคำ ๆ นี้ให้เข้าใจง่าย ๆ แต่ผู้เขียนกลับใช้สำบัดสำนวนว่าคำนี้เป็นเรื่องของการเมือง อันเป็นเรื่องของการต่อรองผลประโยชน์ ยุติการต่อรองผลประโยชน์ และบังคับให้เป็นไปตามข้อยุตินั้น ๆ ซึ่งยังทำให้เข้าใจยากมากขึ้นไปอีก

โดยเฉพาะการอธิบายคำว่า “การเมือง” ของผู้เขียนนั้นต่างไปจากความเข้าใจทั่วไป กล่าวคือ การเมืองคือเรื่องของการต่อรองผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ส่วนการยุติการต่อรองผลประโยชน์และการบังคับการให้เป็นไปตามข้อยุตินั้น ๆ เรียกว่า “การปกครอง”

หรือใน หน้า 22 ในข้อ 1 “คำกราบบังคมทูลฯ นี้ สอดคล้องกับพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 พอดี ที่ต้องการให้มีผู้แสดงให้เห็นเรื่องการรวมอำนาจ และการแบ่งแยกอำนาจทางการเมือง...” ผู้เขียนน่าจะอธิบายถึง “การรวมอำนาจ” ว่า รวมอำนาจอย่างไร จากใคร ทำไม และที่ “แบ่งแยกอำนาจทางการเมือง” แบ่งแยกอย่างไร ให้ใคร ทำไม โดยยกตัวอย่างประกอบ

ซึ่งที่จริงแล้วผู้เขียนสรุปว่า สอดคล้องกับพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 พอดีนั้นผู้เขียนน่าจะยกตัวอย่างพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ที่ทรงแถลงไว้และวิเคราะห์พระราชดำรัสนั้นว่ามีประเด็นสนับสนุนของผู้เขียนอย่างไรบ้าง มิฉะนั้น การอธิบายดังกล่าวถือได้ว่ายัง “ตื้นเขิน” อยู่

โดยสรุป ผู้เขียนน่าจะเขียนด้วยประโยคง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนดังเช่นที่ได้กล่าวมาเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจ

อันดีแก่ผู้อ่าน การใช้สำบัดสำนวนแบบผู้ที่มีความรู้สูงจะทำให้ผู้อ่านซึ่งไม่ชัดเจนในเรื่องดังกล่าว เข้าใจเรื่องราวได้ยากหรือไม่เข้าใจเลย

4. เรื่องอื่น ๆ

เรื่องอื่น ๆ นี้มีหลายประการที่ผู้เขียนยังไม่อาจตอบคำถามได้ชัดเจนซึ่งน่าจะทำได้มากกว่านี้โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับข้อผิดพลาด ข้อผิดพลาดที่สำคัญปรากฏในหน้า 3 และหน้า 12 เมื่อผู้เขียนกล่าวถึง “พระยาอาหารบริรักษ์ (นุด บุนนาค)” ตลอดทั้งเล่มผู้เขียนก็ยังเข้าใจ “พระยาอาหารบริรักษ์ (บุนนาค)” ซึ่งที่จริงแล้ว พระยาอาหารบริรักษ์ (นุด) ผู้นี้เป็นบุตรของเจ้าพระยาพลเทพ (หลง) ในตระกูลบุญหลง แต่ได้แต่งงานกับสมาชิกตระกูลบุนนาค โดยพระยาอาหารบริรักษ์ (นุด) เป็นหลานสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) ดังนั้น พระยาอาหารบริรักษ์ จึงต้องเป็น ตระกูลบุญหลง จึงจะถูก

อีกประการหนึ่ง เรื่องเกี่ยวกับการลาออกของเจ้าพระยาภาณุวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ทั้วม บุนนาค) จากตำแหน่งเสนาบดีต่างประเทศ พ.ศ. 2428 ผู้เขียนอธิบายในหน้า 24 “การที่สามารถเปลี่ยนตัวเสนาบดี จากเจ้าพระยาภาณุวงศ์ (ทั้วม บุนนาค) มาเป็นสมเด็จพระยาเทวะวงษ์ฯ ได้นี้ นับว่าเป็นจุดจบของอิทธิพลของขุนนางตระกูลบุนนาค เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เห็นความคลั่งคลายของการรวมอำนาจการบริหารเข้ามายังสถาบันพระมหากษัตริย์ได้โดยสิ้นเชิง” และอีกตอนหนึ่ง ในหน้า 27 “การลาออกจากราชการของเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฯ จึงเป็นสัญญาณแห่งการสิ้นสุดอำนาจของตระกูลบุนนาค”

ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่า การที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ฯ ลาออกจากตำแหน่งจากกรมคลัง พ.ศ. 2428 นับเป็นการสิ้นสุดอำนาจของตระกูลบุญนาค ที่จริงจากกล่าวได้ว่าสัญญาของความเสื่อมอำนาจของตระกูลบุญนาคบังเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2427 จากกรณีของพระยาอาหารบริรักษ์และโดยเฉพาะสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ถึงแก่พิราลัย ในปี พ.ศ. 2425 น่าจะนับได้ว่าเป็นการสิ้นสุดอำนาจของตระกูลบุญนาค ทั้งนี้เพราะ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ฯ หาได้แสดงบทบาททางการเมืองอย่างใดไม่ นับตั้งแต่สมเด็จพระยาฯ (ช่วง) ถึงแก่พิราลัย ดังความเห็นของผู้เขียนในประเด็นนี้ จึงดูมีน้ำหนักน้อยเกินกว่าที่จะเชื่อถือ

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในหนังสือเล่มนี้ก็คือ การใช้เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระยาเทวะวงศ์-วโรปการ ซึ่งปรากฏในหน้า 23, 43, 44-45, 48 การศึกษาพระประวัติจากเอกสารส่วนพระองค์เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะได้ข้อมูลที่แปลกใหม่และที่น่าสนใจ แต่ในเอกสารส่วนพระองค์ที่ปรากฏในหน้าดังกล่าวหาเป็นเช่นนั้นไม่ จึงนับได้ว่ามิได้มีเนื้อหาที่แปลกไปจากที่ผู้อื่นได้เขียนหรือรวบรวมขึ้น อันที่จริงเอกสารส่วนพระองค์มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยอย่างยิ่งแต่ผู้เขียนหาได้ใช้เอกสารดังกล่าวอย่างคุ้มค่า คงเพราะผู้เขียนเลือกเขียนในเรื่องเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองภายใน ซึ่งคงมีปรากฏน้อย เพราะสมเด็จพระยาเทวะวงศ์ฯ ทรงมีบทบาทอย่างมากในเรื่องเกี่ยวกับการต่างประเทศนั่นเอง ซึ่งถ้าผู้เขียนเลือกเขียนหัวข้อ "บทบาทของสมเด็จพระยาเทวะวงศ์-วโรปการกับการต่างประเทศของไทย"

จะเป็นเรื่องที่แสดงถึงบทบาทของพระองค์ท่านโดยตรง และเอกสารส่วนพระองค์ คงจะตอบคำถาม และจะมีประโยชน์มากกว่านี้

ในประการสุดท้าย ก็คือ การใช้เชิงอรรถในการอ้างอิง ซึ่งไม่มีรูปแบบที่แน่นอนหรือไม่ได้มีการจัดเกลาเชิงอรรถให้เป็นรูปแบบเดียวกัน เพราะในบางเรื่องซึ่งเป็นวิธีเดียวกันแต่การอ้างอิงต่างกัน เช่น

ในหน้า 5 เชิงอรรถที่ 1 ใช้คำว่า "เอกสารเดียวกัน เรื่องเงินพระคลังข้างที่" แต่ในหน้า 8 เชิงอรรถที่ 1 ใช้คำว่า "เอกสารเดิม" เป็นต้น หรือในหน้า 13 เชิงอรรถที่ 1 "เอกสาร เดิมร.5/785.7" เขามักจะอ้างอิงว่า "หอสมุดแห่งชาติ" หอวังชิริฎาณ (เอกสาร) ร.5/185.7

ในหน้า 22 เชิงอรรถที่ 1 "เอกสารเดิม ร.5 บ.1.1ก/4" การอ้างอิงทั่วไปนั้นจะบอกที่มาคือ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (หจช) แล้วตามด้วยเพิ่มที่จัดเป็นเรื่องของเอกสารแล้วจึงเป็นเรื่องระหว่างใครถึงใคร แล้วจึงลงวันที่ หรือ ถ้ามีเลขหน้าก็ใส่เลขหน้าด้วย ดังนั้นการอ้างอิงที่เป็นสากลในหมู่นักประวัติศาสตร์ด้วยกันมักอ้างดังนี้ หจช.,

ร.5 บ.1.1ก/4, เรื่องเดิมบางครั้งผู้เขียนพยายามอ้างที่มาแต่ก็ไม่สมบูรณ์ดังในหน้า 25 เชิงอรรถที่ 2 เป็นต้น

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้มีมิได้ให้ข้อมูลแตกต่างจากงานของผู้อื่นที่เคยเขียนขึ้นก่อนหน้านี้ และดูจะให้ภาพที่ชัดเจนน้อยกว่าเสียด้วยซ้ำ การอ้างอิงก็ยังไม่สมบูรณ์ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน การไม่แบ่งประโยคให้รัดกุมและการใช้ลำดับสำนวนแบบผู้มีความรู้มากทำให้เกิดง่อนแง่นหลายประการ และผู้เขียนมิได้ตอบหรืออธิบายให้เห็นชัดเจนแต่อย่างใด รวมทั้งสิ่งสำคัญก็คือ ชื่อเรื่อง และเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกันอีกด้วย หนังสือเล่มนี้จึงแพงเกินไป ในราคา 45 บาท ผู้วิจารณ์คิดว่าผู้เขียนน่าจะได้ศึกษาบทบาทของพระองค์ท่านในด้านการต่างประเทศ จะได้เห็นบทบาทของพระองค์ท่านอย่างเต็มที่ และจะได้รำลึกพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลหนึ่งที่มีส่วนช่วยรักษาบ้านเมืองให้พ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่ง

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ
ภาควิชาประวัติศาสตร์
มศว. มหาสารคาม

ออร์เวลล์, บอร์จ 1984

แปลโดย รัศมี เผ่าเหลืองทอง
และอำนวยการจัดพิมพ์โดย
กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์กอไผ่, 2525

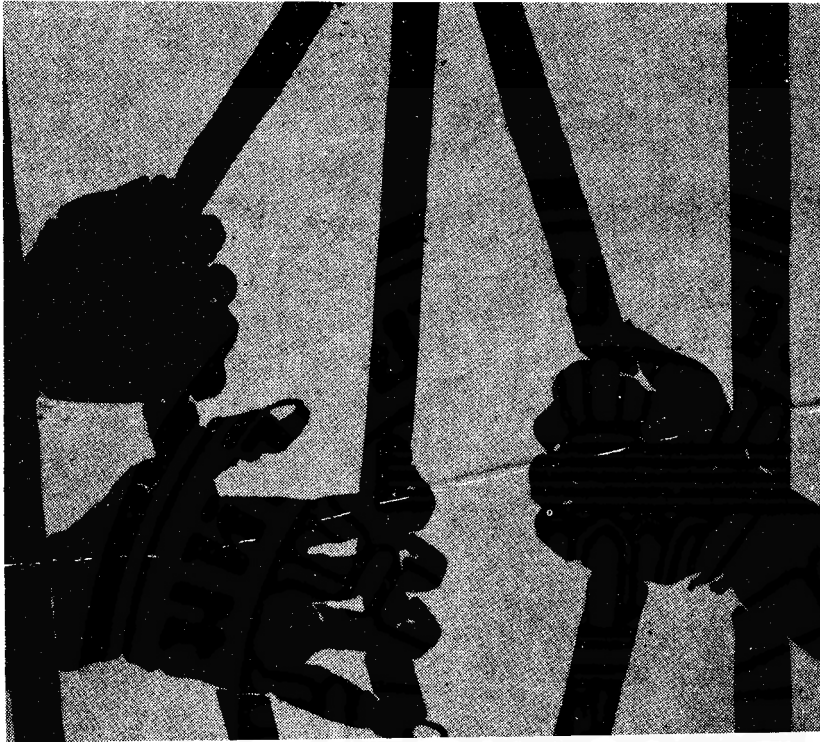
ปี 1983 จะจบสิ้นลงในเวลา
อีกไม่กี่เดือนข้างหน้า และปี 1984 กำลัง
จะย่างกรายเข้ามาแทนที่ นักอ่านจำนวน
หนึ่งอาจหวงคิดถึงนวนิยาย การเมือง
ที่เลื่องชื่อของบอร์จ ออร์เวลล์ เรื่อง
1984 และนึกถามตัวเองว่า ในปี
1984 ที่จะมาถึง ยุโรป และโลกจะ
คล้ายคลึงกับภาพที่ออร์เวลล์เคยคาด-
การณ์ไว้มากน้อยเพียงไร สิ่งที่เกิดขึ้น
ในไอซ์แลนด์จะยังคงเป็นภาพจำลอง
แห่งสังคมอนาคตได้ต่อไปอีกหรือไม่
มนุษยชาติต่างสิ้นหวังกันจริงละหรือ
ยุคแห่งการใส่ร้ายป้ายสีจับผิด และไม่
ไว้วางใจซึ่งกันและกันจะเกิดขึ้นอีกหรือไม่
 ฯลฯ คำถามและข้อโต้แย้งในการ
พยายามหาคำตอบดังกล่าวคือสิ่งที่
ทำให้ 1984 เป็นนวนิยายแห่งความคิด
(Novel of idea) ที่ยังคงทำทนายนักคิด
และนักอ่านร่วมสมัยอยู่ และประเด็น

ปัญหาอันหลากหลายที่ออร์เวลล์ทิ้ง
ไว้ให้กับผู้อ่าน เช่น “คนเราไม่สถาปนาระบบเผด็จการขึ้นมาเพื่อพิทักษ์การปฏิวัติ ทว่าเขาทำการปฏิวัติเพื่อสถาปนาระบบเผด็จการต่างหาก” และอื่น ๆ คือ
เสน่ห์ที่ทำให้ 1984 จะคงความเป็น
วรรณกรรมการเมืองคลาสสิกที่อ่านกัน
ได้อีกนานเท่านาน

1984 เป็นเรื่องราวของวิน-
สตัน สมิธ สมาชิกพรรคชั้นนอกผู้เป็น
พลเมืองของไอซ์แลนด์ ดินแดนสังคม
นิยมที่ชนชั้นปกครองและผู้นำดัดค้ำ
คลังโกลีในอำนาจ สมิธมีหน้าที่คอยแก้ไข
ตัดแปลงข้อมูลของอดีต ให้สอดคล้อง
กับเป้าประสงค์และทิศทางนโยบาย
แห่งพรรค เขาเบื่อหน่ายงานที่ทำ
อยู่ และต้องการความเป็นอิสระแต่ใน
ไอซ์แลนด์ความเป็นอิสระคืออาชญา
กรรม สมิธจึงถูกคิดตาม ฝึมองและ
ทำยที่สุดถูกขบคยขังโทษพร้อมกับต้อง
เรียนรู้ที่จะมีชีวิตใหม่ในกฎระเบียบ
แห่งพรรค และเทิดทูนเชื่อมั่นในผู้
นำพรรค เนื้อหาของเรื่องแบ่งเป็นสามภาค
ภาคแรกให้ภาพชีวิตของสมิธ และ
รายละเอียดของสังคมที่เขาสังกัดทุกแง่มุม
พร้อมกับตัวละครอื่น ๆ ถูกแนะนำ
ภาคสองอันเป็นแกนหัวใจของเรื่อง
เริ่มจากการที่สมิธ และจูเลีย ตัวละคร
สำคัญอีกคนหนึ่ง ต่อต้านเป็นกบฏ
ต่อระบบ แต่ก็ถูกจับในที่สุด ภาคสาม
เป็นการสืบสวนคุกคามและลงโทษ
สมิธ และหนังสือจบลงด้วยชัยชนะ
ของพีบีเอ็ม (ผู้นำพรรค) และพรรค
จะสังเกตได้ว่ารูปแบบการเสนอใน
ภาคสามมีลักษณะคล้ายคลึงกับงานของ
อาเธอร์ โคสเทลเลอร์ เรื่อง **Darkness
At Noon** หากแต่ออร์เวลล์จะให้
ภาพการสอบสวนที่ดูโหดเหี้ยมทารุณ
และจบลงด้วยความหดหูไร้ซึ่งความ
หวังใด ๆ ทั้งสิ้น

หากพิจารณาในแง่ของนวนิยาย
1984 มีโครงสร้างที่บกพร่อง
พอสมควร การดำเนินเรื่องยืดเยื้อ และ
พรรณนาข้อคิดเห็นมีแทรกประปราย
อยู่ทั่วไป เนื้อหาของเรื่องในส่วนที่
เกี่ยวกับหนังสือต้องห้ามของโกลด์
สโตนี สามารถแยกเป็นภาคผนวก หรือ
ทำเป็นเรื่องราวเฉพาะได้อีกต่างหาก
การบรรยายเปรียบเทียบ และจินตนาการ
ที่ออร์เวลล์เสนอยังทำให้หนังสือมี
ลักษณะเป็นเสมือนเรื่องเล่า(Fable)และ
เพื่อฝัน(Fantasy)ยิ่งไปกว่านั้น เนื้อหา
ที่หนักยังส่งผลให้ผู้อ่านโดยเฉพาะกลุ่ม
คนอ่านทั่วไปเกิดความเบื่อหน่ายทั้งไม่
อาจสร้างความรู้สึกร่วมไปกับสมิธได้
มากนัก การไม่ได้เผด็จคิดตามสมิธและไม่
เกิดความรู้สึกบีบคั้นกับสิ่งที่เขาต้อง
ประสบจะมีผลให้สิ่งที่ออร์เวลล์ต้อง
การสื่อไว้ความหมาย ที่เบ้มเองจะเป็น
เพียงตัวละครเพียงตัวเดียวที่ผู้อ่านส่วน
มากจดจำได้ แต่กระนั้นที่เบ้มก็ไม่มี
ตัวตนอยู่จริง ๆ เขาเป็นเพียงตัวแทน
และสัญลักษณ์แห่งพรรคเท่านั้น
อย่างไรก็ตามออร์เวลล์ก็มีกลวิธีการ
เสนอที่เด่นหลายรูปแบบ เช่น การใช้
บทกล่อมเด็กเก่า ๆ ที่ว่า “สัมมะนาว
กล่าวระมัด เช่นคัสลิมันต์...” เป็นส่วน
หนึ่งของการดำเนินเรื่องที่จะดึงดูด
ความสนใจผู้อ่าน (ในภาคสอง)
บทกล่อมเด็กดังกล่าวจบลงด้วย
ข้อความที่ว่า “จุดเทียนพาเธอไปนอน-
เตียง และคนสืบเชียงจะมาสับหัวเธอ”
คือคำตอบที่ไขปริศนาความลับทั้งหมด
และทำให้ตอนจบของเรื่องลงเอย
ได้อย่างงดงาม และนำพรันพริงสยอง
ขวัญ

ออร์เวลล์สะท้อนระบบสัง
คมที่พรรคปกครองเพื่ออำนาจอย่าง
เดียว และอำนาจเป็นทั้งเป้าหมายและ
วิธีการ ประชาชนถูกหลอกลวงบดขยี้

สละสลวย ข้อบกพร่องของการแปล 1984 อยู่ที่การพิสูจน์อักษรและการแบ่งวรรคตอนที่ผิดพลาด ซึ่งสิ่งดังกล่าวมีส่วนทำลายคุณค่าของหนังสืออยู่ไม่น้อย

มีบทวิเคราะห์ที่ลุ่มลึก และน่าสนใจหลายชิ้นเกี่ยวกับ 1984 เป็นต้นว่า Michael Wilding "Nineteen Eighty - Four : rewriting The Future", in *Political Fictions* by Michael Wilding, pp. 216 - 246 London Routledge and Kegan Paul, 1980 วิเคราะห์เปรียบเทียบภูมิหลังที่มาและเนื้อหาของ 1984 กับนวนิยายการเมืองคลาสสิกในแนวเดียวกันเล่มอื่น ๆ Lawrence Malkin "Halfway to 1984" in *Perspectives in Western Civilization* vol. II, edited by W.L. Langer, pp. 271 - 286 (New York: American Heritage, 1972.) วิเคราะห์ 1984 กับสภาพสังคมการเมืองอังกฤษในช่วงสมัยที่ออร์เวลล์มีชีวิตอยู่หรือ Irving Howe "Orwell : History as Nightmare" in

Politics and Novel by Irving Howe, pp. 235 - 251. (New York: Horigon Press, 1957) ให้ภาพความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองแลผลกระทบที่มีต่อวรรณกรรม รวมถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และความเกี่ยวพันที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาของหนังสือ และ Jeffrey Meyers ed. *George Orwell : The Critical Heritage* (London : Routledge & Kegan Paul, 1975) รวบรวมข้อคิดเห็น และคำวิพากษ์วิจารณ์ต่องานเขียนเล่มต่าง ๆ ของออร์เวลล์ ในส่วนของ 1984 เป็นบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์สำนักต่าง ๆ ระหว่าง ค.ศ. 1984 - 1956 ที่น่าสนใจที่สุดคือบทวิจารณ์จากปรพาดา และกลุ่มนักวิจารณ์สกุลมาร์กซิสต์

สัญญาชัย สุวังบุตร
คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

**Jun'ichiro Tanizaki
In Praise of Shadows.**

Translated by **Thomas J. Harper and Edward G. Seidensticker** New Haven: Leete's Island Books, Inc., 1977.

โดยทั่วไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า สิ่งก่อสร้างในวัฒนธรรมตะวันตกจะงดงามก็ต่อเมื่อได้ลิ้มเล่นท้ายแสงอาทิตย์ จนถึงกับมีคำกล่าวที่ว่า "พระอาทิตย์นั้นหารู้ไม่ว่าตนเองนำพิศวงเพียงไร จนกว่าจะได้ทอดแสงบนกำแพงของสิ่งก่อสร้าง"¹ ถ้าคำกล่าวนี้มีส่วนจริงก็ทำให้คิดได้ว่า การกล่าวถึงความมืด หรือเงาสลัว ว่าเป็นองค์ประกอบที่ขาดเสียมิได้สำหรับการเข้าถึงความงามของสิ่งก่อสร้างแบบญี่ปุ่น ย่อมจะก่อให้เกิดความพิศวงงงวยในหมู่ผู้ฟังได้ไม่น้อย โดยปกติแล้วเรามักจะเข้าใจว่าทำนองดนตรีนั้นไพเราะ เพราะตัวโน้ตเพลงที่ผู้แตงนำมาผสมผสานให้กลมกลืนได้อย่างน่าสนใจ หรือก่อให้เกิดรสอันอ่อนหวานนุ่มนวล แต่ถ้ามี

1. ดู คำกล่าวของ Louis Kahn ใน Charles Moore? "Foreword" ใน Jun'ichiro Tanizaki, *In Praise of Shadows* Translated by Thomas J. Harper and Edward G. Seidensticker (New Haven : Leete's Island Books, Inc., 1977)

หลายซับซ้อนเพื่อว่าพวกเขาจะกลายเป็นผู้เฒ่าชราขอมสยบอยู่ใต้อำนาจอย่างสิ้นเชิง ความทารุณเหี้ยมโหดจึงเป็นหลักการของการรักษาไว้ซึ่งอำนาจ เพราะมนุษย์ไม่อาจทนต่อความเจ็บปวดได้ และพรรคคือผู้ควบคุมบังคับความเจ็บปวด แต่สำหรับออร์เวลล์ความคิดต้องเป็นอิสระทั้งไม่อาจถูกสะกดกันด้วยกำลังความรุนแรงได้ สิ่งที่ออร์เวลล์เสนอคือการตอบโต้กับทรศนะของโคสตร์เลอร์ที่ว่า ความรุนแรงและการทรมาณทางกายสามารถบีบบังคับและทำลายความคิดได้ ออร์เวลล์ชี้ให้เห็นว่าหากการสารภาพมีขึ้นเพราะการใช้กำลังความเหี้ยมโหดบังคับ มันมีนัยยะว่าเพียงแค่กระจุกหนึ่งของนักปฏิวัติระดับนำเท่านั้น ที่ก้าวเดินในทิศทางที่ผิดพลาด สำหรับออร์เวลล์หากความคิดไร้ความหมายและถูกบดขยี้ได้ มันก็เหมือนกับการที่ถูกรอนเก้าอี้ตกระทีบใส่หน้าครั้งแล้วครั้งเล่า และนั่นคือภาพแห่งอนาคตที่ทุกคนสามารถรับรู้ได้ อย่างไรก็ตามบรรยากาศแห่งความเสื่อมสลายโสโครก กลิ่นไอแห่งความตายและความสิ้นหวังที่ครอบงำเนื้อหาช่วงสุดท้าย (ภาคสาม) ทำให้ผู้อ่านตระหนักได้ว่า หากอำนาจเป็นส่วนรวมและเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ก็ไม่มีความหวังหรือความใฝ่ฝันใด ๆ หลงเหลืออยู่ 1984 จึงจบลงอย่างหดหู่ สิ้นหวัง และผู้อ่านถูกทิ้งท้ายให้ขบคิดตามลำพังว่ามันเป็นการปราชัย และการสิ้นหวังที่แน่นอนอะไร

1984 เป็นนวนิยายการเมืองที่เสียดสีเย้ยหยันอนาคต อะไรจะเกิดขึ้นกับโลกถ้าหากความคิดเผด็จการเบ็ดเสร็จทั้งหมดถูกนำมาปฏิบัติ และมนุษย์ถูกบีบบังคับให้มีชีวิตอยู่ในโลกแห่งความหวาดกลัว อำนาจและการตก

อยู่ใต้ความเขี้ยวหนั่งอำนาจ รวมถึงการยอมตกเป็นเหยื่อแห่ง "การคิดสองชั้น" ฯลฯ ให้บทเรียนอะไรแก่เราบ้าง และจะมีวิธีการตอบโต้แก้ไขอย่างไร หนังสือได้โยนคำถามหลากหลายให้กับผู้อ่าน และข้อคิดเห็นให้แย้งที่เกื้อหนุนทำให้ 1984 เป็นเสมือนบทสนทนาแห่งความคิด ระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน โกลด์สไตน์ ผู้มีบุคลิกและความคิดเห็นคล้ายคลึงกับทรอตสกี ทำให้ผู้อ่านที่คุ้นเคยกับประวัติศาสตร์โซเวียตในสมัยของสตาลินระลึกถึงความอัปยศของการปฏิวัติที่ถูกหักหลัง และการไต่อาญาที่นำไปสู่การกดขี่บุคคลธรรมดาและประชาชน สิ่งที่เกิดขึ้นในไอซันเนีย โดยเฉพาะการคิดสองชั้น คือข่าวสารที่ออร์เวลล์ส่งมอบให้ผู้อ่าน และบางทีความผิดพลาดที่เกิดขึ้น (ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้อีก) จะเป็นทั้งการเตือนและข้อคิดสำหรับผู้อ่านบ้างไม่มากก็น้อย

แม้วินสตัน สมิธ อาจจะเห็นว่าความหวังของการเป็นกบฏต่อต้านระบบยังคงมีอยู่ เพราะกรรมชาติเพียงคงอยู่ แต่สำหรับออร์เวลล์เขาไร้ความศรัทธาเชื่อมั่นในชนชั้นดังกล่าว พวกเขาไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าฝูงชนที่ดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้อยู่รอดไปวัน ๆ เท่านั้น แม้จะไม่ใช่สัตว์แต่พวกเขาก็ถูกปฏิบัติจากชนชั้นอื่น (พรรค) ในลักษณะที่ไม่แตกต่างจากสัตว์เท่าใดนัก "...ปล่อยให้พวกเขาอยู่ตามลำพังเหมือนฝูงปลาคาร์พที่ถูกปล่อยไปตามที่ราบในอาร์เจนตินาให้พวกเขากลับไปสู่วิถีชีวิตที่ดูเป็นธรรมชาติสำหรับเขาแบบที่มีมาแต่บรรพบุรุษ ...การใช้แรงกายทำงานหนัก ดูแลบ้านช่องและถูกเต้าหะเตาะเบาแว้งจุก ๆ จิก ๆ กับเพื่อนบ้านหนึ่ง ฟุตบอล เบียร์ และที่เหนือสิ่งอื่นใดคือการพนัน มันถมทับขอบเขตแห่งจิตใจพวกเขาเสียเต็มปรี การดื้อนพวกนี้ไว้

ในควบคุมไม่ไว้ของยาก ใช้สายของตำรวจเพียงสองสามคนเคลื่อนไหวในหมู่พวกเขากระจายข่าวลือเท็จบ้าง คอยหมายหัว ไว้แล้วก็กำจกคน ไม่ก็คนที่พิจารณาแล้วว่ามีทางจะเป็นอันตรายได้..."

หนังสือของโกลด์สไตน์เองก็ตอกย้ำว่า "ไม่มีสิ่งใดต้องกลัวจากพวกกรรมชาติ... คนพวกนี้จะเป็นอันตรายต่อเมื่อความก้าวหน้าทางเทคนิคอุตสาหกรรมก่อให้เกิดความจำเป็นที่ยกระดับการศึกษารับรู้ของพวกเขาให้สูงขึ้น แต่การแข่งขันกันด้านกำลังทัพทำให้การแข่งขันด้านพาณิชย์กรรม ไม่มีความสำคัญอีกต่อไป ระดับการรับรู้ทางการศึกษาของประชาชนก็เสื่อมทรามลง..." ฉะนั้นจะไม่มีมีความเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นทั้งสิ้น และสิ่งที่วินสตัน สมิธ เขียนบันทึกไว้

"หากความหวังยังมีมันอยู่ที่กรรมชาติ" จึงเป็นเพียงเสียงร้องที่แผ่วเบาไร้พลัง และออกจะสิ้นหวังทั้งว่างเปล่าอย่างสิ้นเชิง ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าถ้าอย่างนั้นเราจะฝากความหวังไว้ที่ไหน กับใคร และนั่นคือสิ่งที่ผู้อ่านต้องค้นหาคำตอบด้วยตนเอง

แม้ 1984 จะให้ภาพอันมืดมนของสังคมการเมืองและไม่ได้ให้ความหวังของการเปลี่ยนแปลงใด ๆ แต่ความเลวร้ายวิปริตของการเมืองที่ออร์เวลล์เสนอก็ยังมีคุณค่าเพียงพอนำจะครุ่นคิดไตร่ตรองกันอีกครั้งหนึ่ง หนังสือจึงคงเป็นงานเขียนที่ท้าทายและน่าสนใจสำหรับผู้อ่านอยู่ และบางที ทางออกหรือคำตอบที่ผู้อ่านได้รับอาจทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นใน 1984 เป็นได้เพียงฝันร้ายแห่งยุคสมัยเท่านั้น

บทนำของผู้แปลทั้งสองท่านมีสาระน่าสนใจ และการแปลงานเขียนของออร์เวลล์เล่มนี้ก็ทำได้ดีพอใช้ แม้ว่าหลาย ๆ ตอนจะเป็นการถอดความตรงตัวที่มีลักษณะแข็งกระด้างไม่

ผู้กล่าวหาว่า สิ่งที่น่าประหลาดพิงพวงทำ ก็คือการใช้เสียง "อับ" ช่วงขณะหนึ่งของความเงียบเท่านั้น หรือกล่าวหาว่า สถาปนิกผู้ออกแบบก็เพียงแต่คิดสร้างรูปร่างอันซับซ้อนเพื่อ "ห่อหุ้ม" ความว่างเปล่าเท่านั้น" ² ย่อมจะช่วยให้ผู้ฟังหยุดคิดและตั้งข้อสงสัยใหม่ ๆ ที่น่าสนใจได้บ้างกระมัง

จนอิจิโร ทานิชากิ เป็นนักประพันธ์นวนิยายที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นในยุคปัจจุบัน เขามีชีวิตอยู่ตั้งแต่ ปีค.ศ. 1886 ถึง 1965 นวนิยายของเขาหลากหลายโดยเนื้อหา แต่มีเอกภาพทางความคิดและแก่นเรื่อง ³ โดยอาซึฟแล้ว ทานิชากิไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญทางสุนทรียศาสตร์ แต่มีความรู้ความสนใจอย่างกว้างขวางในเรื่องราวทางศิลปะและวัฒนธรรมญี่ปุ่นโบราณ ดังปรากฏในนวนิยายสำคัญ ๆ ของเขาหลายเรื่อง เหตุที่เลือก In Praise of Shadows เพราะเห็นว่า ทานิชากิ สามารถดึงประเด็นออกมากล่าวอย่างน่าสนใจว่า ความมืดหรือเงาสลัวเป็นองค์ประกอบที่ขาดเสียมิได้สำหรับการเข้าถึงความงามของสิ่งก่อสร้างแบบญี่ปุ่น ไม่เพียงแต่เท่านั้น ความรู้สึกเรื่องความงามของญี่ปุ่นขึ้นอยู่กับความรู้สึกชีวิตชีวของความมืดสลัวนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง, เครื่องถ้วยชาม, ละครโนะ, วัฒนาอาราม, บ้านเรือนที่อยู่อาศัยหรือแม้แต่ห้องสุขา ล้วนต้องอาศัยความมืดเป็นเครื่องส่งเสริมให้ความงามปรากฏเด่นออกมา ทานิชากิเห็นว่าการเข้าถึงความงามของสิ่งเหล่านี้ได้ถูกทำลายไปจนแทบจะไม่มีอะไรเหลือ

เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีช่วยให้มนุษย์สามารถผลิตไฟฟ้าขึ้นใช้ และมนุษย์ผู้ใช้ไฟฟ้านั้นไม่รู้จักถนอมใช้แต่พองาม แต่ใช้อย่างสิ้นเปลืองเลยเถิด จนทำให้มนุษย์เองไม่อาจเข้าถึงซึ่งความงามตามแบบฉบับในอดีตของญี่ปุ่นได้

ทานิชากิเห็นว่า ถ้าผู้ใดจะเข้าถึงความงามของสิ่งประดิษฐ์ หรือสิ่งก่อสร้างแบบญี่ปุ่นแท้ ผู้นั้นต้องเข้าใจวิถีทางของแสง ความมืด และเงา ตัวอย่างเช่น การใช้กระเบื้องสีขาวที่ส่งประกายแวววับเมื่อต้องแสงในห้องสุขา เป็นการแสดงออกถึงความไม่มีระสนิยมที่ตของชาวตะวันตก เขาเห็นว่าห้องสุขาเป็นที่สงบจิตใจ เป็นที่มนุษย์เราสามารถอยู่ใกล้ธรรมชาติ ต้องไม่มีแสงสว่างมารบกวนประสาทสัมผัสทางตามากเกินไป ทานิชากิมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างรุนแรงจนถึงกับสรุปว่า ห้องสุขาเป็นสิ่งก่อสร้างที่ให้อารมณ์อันสุนทรีย์ ที่สุดในสถาปัตยกรรมญี่ปุ่น" ⁴ โดยทั่วไป คนเราอาจเห็นว่าห้องสุขาเป็นห้องที่ "ไม่สะอาด" ที่สุดในบ้าน ดังนั้นสิ่งที่ควรทำคือต้องขจัดสิ่งสกปรกให้หมดสิ้น ห้องสุขาต้องสะอาดหมดจด แวววับไปทั้งห้องจึงจะดี แต่ทานิชากิเห็นว่า ความสะอาดไม่ได้คู่กับความแวววับเสมอไป เขาเสนอให้รักษาห้องสุขาให้สะอาดที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า ห้องสุขาต้องส่องแสงเจิดจ้าอย่างห้องสุขาแบบตะวันตก ทานิชากิเห็นความสำคัญของห้องสุขาถึงขนาดตั้งข้อสังเกตว่า "ข้าพเจ้าสงสัย

ว่าวิถีฮิโตะแต่อดีตกาล ได้แรงบันดาลใจสำหรับบทกวีของท่านในห้องสุขานี่เอง" ⁵ ข้อสังเกตอันนี้จะเท็จจริงประการใดคงไม่มีผู้ใดสามารถให้คำตอบเป็นที่ยุติได้ แต่คงจะเป็นจริงสำหรับทานิชากิเองกระมัง

นอกจากห้องสุขาแล้ว ทานิชากิยังได้ให้ความเห็นว่า ถ้วยชามเครื่องเงินแบบญี่ปุ่น จะงดงามก็ต่อเมื่อผู้มองอยู่ในห้องที่มีแสงตะเกียงหรือแสงเทียนอันริบหรี่ ณ ที่นั้นลวดลายทองจะกระโดดโลดเต้นอย่างมีชีวิตตามเปลวไฟที่เคลื่อนไหวมิได้หยุดนิ่ง ผู้หญิงญี่ปุ่นจะงามที่สุดเมื่อมองใต้แสงเทียน เพราะนอกจากใบหน้าขาว และมืออันขาวผ่องแล้ว ส่วนอื่น ๆ ของร่างกายจะถูกความมืดหุ้มห่ออยู่หมดสิ้น การที่สตรีญี่ปุ่นโบราณนิยมพินสิดำ และโกนคิ้วให้เรียบบางจนแทบไม่มีอะไรเหลือ ก็เป็นเพียงกลวิธีอันแยบยลที่จะให้ใบหน้าเท่านั้นที่ขาวนวลในความมืด การที่ชาวจีนและญี่ปุ่นนิยม หยก เหตุหนึ่งคงเป็นเพราะไม่ส่องแสงเจิดจ้า แต่สะท้อนแสงเรือง ๆ ที่นมนวลให้ความรู้สึกลึกลับ ชวนให้นึกถึงอดีตกาลอันน่าพิศวง ทานิชากิบอกว่า "เราไม่ได้รังเกียจทุกสิ่งทุกอย่างที่พอประกายแวววับ แต่เราสมัครที่จะนิยมความเรื่องรอง อันนุ่มนวลลึกลับมากกว่าความเจิดจ้าอันผิวเผิน" ⁶ ทานิชากิเห็นว่าปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันความเห็นที่ว่า ความงามตามความรู้สึกแบบญี่ปุ่นโบราณจะปรากฏในที่มืดสลัวเท่านั้น

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจใน

2. Ibid.

3. ดู คำอธิบายโดยสังเขป จากบทวิเคราะห์นวนิยาย ของ จุนอิจิโร ทานิชากิ ใน Donald Keene, *Appreciations of Japanese Culture*. (Tokyo New York + San Francisco: Kodunsha International Ltd., 1981.)

4. jun'ichiro Tanizaki, *In Praise of Shadows*, P.4

5. Ibid., P.4

6. Ibid., P.II

งานชิ้นนี้คือ วิธีการให้เหตุผลของทานิ-
ซากิเอง ทานิซากิเห็นว่า
“คุณสมบัติที่เราเรียกว่า ความงาม นั้น
จำเป็นต้องเติบโตจากความเป็นจริงของชีวิต”⁷
เราเห็นว่าวิธีการที่คนญี่ปุ่นรักความงาม
ของเงานั้นเป็นเพราะ “บรรพบุรุษของ
เราผู้ต้องอยู่ในความมืด ได้พบความงาม
ในเงาสถัว และในที่สุดก็ได้โน้มน้าวเงา
นั้นไปสู่จุดหมายแห่งความงาม”⁸
แม้กระทั่งเหตุผลที่ทานิซากิให้เพื่อ
อธิบายความสูญเสียทางวัฒนธรรมของ
ญี่ปุ่นส่วนหนึ่งมาจากสิ่งประดิษฐ์ที่เรียก
กันว่า “ไฟฟ้า” นั่นเอง เมื่อมนุษย์เคย
ชินกับแสงสว่างอันเจิดจ้าในรูปแบบ
ใหม่นี้ ความรู้สึกในรสความงามของ
มนุษย์เองก็จะแปรเปลี่ยนไป เหตุที่ทำให้
คนรุ่นใหม่ไม่อาจเข้าถึงความงามตาม
แบบนิยมในอดีต ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ
ว่าคนรุ่นใหม่ไม่ได้สัมผัสและรู้จัก
ความมืด หรือเงาสถัว แม้ในยามค่ำคืน
ก็มีไฟฟ้าให้ใช้อย่างบริบูรณ์ เงามืด
ที่ปรากฏจากแสงเทียนได้ถูกผลัดหายไป
ในแสงอันเจิดจ้าของไฟฟ้า วิธีการให้
เหตุผลแบบนี้ แสดงให้เห็นว่า สิ่งแวด-
ล้อมทางวัตถุปัจจัยเป็นตัวกำหนดความ
รู้สึกทางศิลปะของมนุษย์ มองในแง่
หนึ่งการให้เหตุผลของทานิซากิก็ฟังดู
น่าเชื่อถือ เพราะความรู้สึกถึงความงาม
ของมนุษย์ไม่ได้มาจากความว่างเปล่า
ไม่ใช่เทพประทาน แต่มาจากสภาพแวด-
ล้อมที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่เป็นกิจวัตรนั้น
เอง คนในประเทศแถบร้อนที่ไม่เคย
เห็นหิมะเลยย่อมจะ “เข้าถึง” ความงาม
ของหิมะไม่ได้ถ้าไม่มีสิ่งอื่นใดเป็นสื่อ
ชักโยง อย่างไรก็ตาม การให้เหตุผล
ของทานิซากิ ขวนให้ตั้งข้อสงสัยต่อไป
ได้อีกว่า ถ้าคนญี่ปุ่น “รัก” ความงาม
ของความมืด เพราะต้องอยู่ในที่มืดแล้ว
เหตุใดชาวตะวันตกในอดีต ซึ่งต้องใช้
ชีวิตอยู่ในที่มืดด้วยนั้น จึงพัฒนาความ

นิยมความงามที่แตกต่างในทางตรงข้าม
กับชาวญี่ปุ่นเล่า ปัญหาที่คงหาข้อยุติไม่
ได้ง่าย ๆ แต่จุดน่าสนใจคือสุนทรีย-
ยารมณ์ของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากความ
ว่างเปล่า และความสัมพันธ์อันซับซ้อน
ลึกซึ้ง ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม
เป็นสิ่งละเอียดอ่อนลึกล้ำ ยากที่จะหยั่ง
ถึง หรือหาคำตอบให้แน่ชัดได้

อีกสิ่งหนึ่งที่น่าจะกล่าวถึง
คือ วิธีการเขียนของทานิซากิ ดังที่ทอ-
มัสเจ ฮาร์เปอร์ ผู้แปลจากต้นฉบับ
ภาษาญี่ปุ่นเป็นอังกฤษ ได้กล่าวถึงแล้วใน
บทส่งท้าย ทานิซากิไม่ได้เขียนบท
ความนี้โดยวิธีการตั้งข้อสังเกต หา
เหตุผลสนับสนุนและสรุปหัวข้อแต่ละ
อันอย่างเป็นระบบระเบียบตามวิธีการ
เขียนความเรียงแบบมาตรฐานในตะวัน
ตก ตรงกันข้าม ทานิซากิ กระโดดจาก
เรื่องหนึ่งไปอีกเรื่องหนึ่งตามอำเภอใจ
โดยเกือบจะไม่มีจุดเชื่อมต่อกันระหว่าง
ความ ตัวอย่างเช่นในขณะที่กำลังกล่าว
ถึงผู้หญิงโบราณกับความมืด ทานิซากิ
ก็กระโดดไปกล่าวถึงการใช้ไฟฟ้าอย่าง
สิ้นเปลืองของญี่ปุ่น แล้วก็ข้ามไปเรื่อง
ต็อกเตอร์ไอน์สไตน์ กับความรู้สึกของ
ท่านเมื่อเห็นดวงไฟฟ้าเปิดค้างไว้ใน
เวลากลางวัน ในขณะที่กำลังเดินทางไป
กรุงเกียวโต จุดบกพร่องนี้อันเป็นเรื่อง
ใหญ่สำหรับผู้อ่านที่เคยชินกับวิธีการ
เขียนตามมาตรฐานตะวันตก อย่างไรก็ตาม
ถึงแม้ว่าทานิซากิจะกระโดดจาก
ปริบทหนึ่งไปสู่อีกปริบทหนึ่ง โดยดู
เหมือนว่ามีจุดเชื่อมต่อที่อ่อนเต็มที แต่
ประเด็นหลักที่ทานิซากิกำลังพูดถึงนั้น
ยังคงความเป็นเอกภาพอย่างเหนียว
แน่น แม้แต่ในกรณีที่ยกตัวอย่างมานี้ก็
ตาม ถ้ามองให้ลึกถึงความหมายแล้วจะ
เห็นได้ว่า ประเด็นหลักที่ทานิซากิกำลัง

กล่าวถึงอยู่ยังไม่เปลี่ยนแปลง ถือประ-
เด็นที่ว่า ความมืดหรือเงาสถัว เป็นปัจจัย
หนึ่งที่สร้างอารมณ์อันสุนทรีย์ได้
ดีกว่า แสงสว่างเจิดจ้าจากการใช้ไฟฟ้า
อย่างสิ้นเปลืองในทุกกรณีโดยใช่เหตุ
ถ้าจะเปรียบเทียบวิธีเขียนของทานิซากิ
กับเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ก็อาจกล่าว
ได้ว่าความงามของบทความอยู่ที่ความ
ไม่เป็นระเบียบตายตัว ซึ่งจะทำให้บทความ
มีความไร้ชีวิตจิตใจ การมีแสงสถัวที่
โน้มน้าวที่โน้มน้าว มีเงาหนาที่บ่งเงาอ่อน
จางกระจัดกระจายไปทั่วอย่างไม่เป็น
ระเบียบ ย่อมทำให้เกิดสุนทรียารมณ์ที่
แปรตามความเคลื่อนไหวของเงาสถัวไฟ
เราต้องไม่ลืมว่า ทานิซากิคงจะเขียนบท
ความนี้ท่ามกลางแสงเทียนที่ส่งเปลว
ริบหรี่ และไม่ใช่ได้แสงนีออนที่เข้ากลุ่ม
รวมทำร้ายเงามืดทั้งหลายให้สิ้นสภาพไป
แม้แต่ในห้วงความรู้สึกนึกคิดที่แท้ของ
มนุษย์เอง ก็มีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ
มนุษย์มิได้ “รับรู้” โลกอย่างเป็นระบบ
ระเบียบเสมอไป ความสนใจของมนุษย์
เองก็ถูกแบ่งไปตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้างอยู่
เสมอมิใช่หรือ?

ผู้อ่านหนังสือนี้อาจมีความ
รู้สึกได้ในสองกรณีใหญ่ ๆ คือ กรณี
แรก ผู้อ่านอ่านแล้วออกจะเห็นด้วยกับ
ทานิซากิว่า ในความพยายามที่จะก้าว
ตาม และก้าวให้ทันโลกตะวันตก ชาว
ญี่ปุ่นส่วนใหญ่ได้ล้มไปเสียแล้วว่าคุณ
เป็นอย่างไร ส่วนอีกกรณีหนึ่งคงเป็น
พวกที่อ่านแล้ว ออกจะรู้สึก “หมั่นไส้”
ทานิซากิ ที่เรียกร้องคร่ำครวญดังคน
ชราที่ไม่ยอมมองโลกในปัจจุบันซึ่งได้
ก้าวไปข้างหน้าอย่างภาคภูมิและไม่มี
วันหวนกลับมาได้อีก ทานิซากิเองก็รู้ดี
ว่าจะมีผู้กล่าวหาตนเช่นนั้น จึงได้ออก
ตัวไว้ล่วงหน้าในหนังสือนี้ว่า “แต่ข้าพ-
เจ้าทราบดีเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ว่า
ความรู้สึกเหล่านี้เป็นเพียงความผันผวน ๆ

7. Ibid., P.18

8. Ibid., P.18

แล้ง ๆ ของนักประพันธ์นวนิยายคนหนึ่งเท่านั้น เรามาถึงขั้นนี้แล้วย่อมจะถอยหลังกลับไม่ได้ ข้าพเจ้าทราบดีว่าข้าพเจ้าเพียงแต่บ่นพึมพำกับตัวเองและเรียกร้องในสิ่งที่เป็นไปได้”⁹ อย่างไรก็ดีตามในตอนท้ายสุดของบทความทานิซาก็ไม่ถึงกับสิ้นหวังเลยเสียทีเดียว เขาได้เรียกร้องขอให้โลกแห่งเงาสลัวยังคงอยู่ อย่างน้อยก็ในวงวรรณกรรมและศิลปะ เขาอยากให้มี “คฤหาสน์แห่งวรรณกรรม” ซึ่งยังมี “ชายคาอันหนาทึบแลก่าแห่งอันมืดสลัว”¹⁰ ทานิซากิกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เรียกร้องให้เป็นเช่นนั้นในทุกหนแห่ง แต่บางทีเขาอาจไม่ยอมให้เรา มีคฤหาสน์สักหลังที่เราจะปิดไฟให้หมดและดูซิว่าจะเป็นอย่างไรร”¹¹

อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาพื้นฐานที่ทานิซากิกล่าวถึงในบทความนี้ไม่ได้เกิดขึ้นแต่เฉพาะที่ประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น ประเทศอื่น ๆ ที่อำนาจรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างไม่ประวั่งที่จะเลือกใช้ก็ย่อมจะประสบปัญหาแบบเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงแม้ว่าจุดจากอารยธรรมวิทยาศาสตร์ที่บดบังความรู้สึกในความงามของวัฒนธรรมท้องถิ่นอาจจะมีโชครณีเดียวกับที่เกิดในญี่ปุ่นก็ตาม เมื่อมองในแง่นี้แล้วคุณค่าของ In Praise of Shadows ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เป็นความเห็นเกี่ยวกับอารมณ์อันสุนทรีย์ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่มีความสำคัญในฐานะเป็นตัวชี้แนะ จุดที่พึงแก้ไขของแนวโน้มนทางสังคมทั้งระบบอีกด้วย

สุวรรณา วงศ์ไวยสุวรรณ

9. Ibid., P.8
10. Ibid., P.42
11. Ibid., p.42

เสถียร จันทิมาธร และ
ชรรค์ชัย บุนปาน

กองทัพบกกับประเทศไทย

กรุงเทพ, มติชน, 2526 171 หน้า
ราคาเล่มละ 60 บาท

ถ้าคำนึงถึงระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยแล้ว คงจะเป็นที่ยอมรับกันโดยปริยายว่าบทบาทของทหารไทยมีความสำคัญต่อการปกครองประเทศ ไม่เพียงแต่ตั้งแต่สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 เท่านั้น แต่บทบาทของทหารไทยโดยเฉพาะทหารบก นับว่ามีความสำคัญต่อเอกราชและความมั่นคงของประเทศ นับตั้งแต่สมัยโบราณ ดังจะเห็นได้จากพระมหากษัตริย์ของไทยในทุกยุคทุกสมัยต่างก็เป็นจอมทัพ และเป็นผู้นำทางด้านการทหารทั้งนั้น จนอาจจะกล่าวได้ว่า หากจะมีการวิเคราะห์ถึงบทบาทของทหารในระบบการปกครองของประเทศไทยแล้ว จำเป็นต้องกล่าวถึงรากฐานวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่ตกทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน จึงจะสามารถเข้าใจวิเคราะห์ถึงบทบาททางการ

เมืองการปกครองของทหารไทยได้
หนังสือ “กองทัพบกกับประเทศไทย” ได้ละเอียดที่จะกล่าวแนะนำถึงปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้โดยเริ่มพิจารณาบทบาทของทหารหรือกองทัพบกไทยตั้งแต่ระยะการเปลี่ยนแปลงการปกครองเดือนมิถุนายน 2475 เป็นต้นไป ซึ่งมีผลทำให้เนื้อหาสาระของหนังสือขาดความต่อเนื่องไปอย่างน่าเสียดาย อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาถึงการพิมพ์รูปปก ตลอดจนการถ่ายภาพรูปรถถังเต็มหน้าในหน้าที่สอง และรูปภาพของพระที่นั่งอนันตสมาคมกำลังก่อสร้างเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 ในหน้าต่อมาความรู้สึกเบื้องต้นที่ผู้วิจารณ์มีต่อหนังสือคือความรู้สึกที่คาดคิดว่าผู้เขียนคงจะพยายามวิเคราะห์ถึงบทบาทของกองทัพบกไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการปกครอง โดยพยายามที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนวิวัฒนาการการปรับปรุงกองทัพไทย เช่นในสมัยของรัชกาลที่ 5 ที่ได้มีการปรับปรุงองค์การของทหารตามแบบอย่างประเทศทางตะวันตก อันอาจมีอิทธิพลต่อบทบาทและอำนาจของกองทัพบกในสมัยต่อ ๆ มา แต่จากการอ่านหนังสือเล่มนี้โดยตลอดแล้ว ผู้วิจารณ์ไม่พบเห็นข้อความตอบโต้ หรือการอ้างอิงตอบโต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังไม่มีมีการทำความเข้าใจหรืออย่างน้อยพาดพิงถึงวิวัฒนาการทางด้านโครงสร้างดังกล่าว ผู้วิจารณ์คิดว่าเป็นประเด็นที่สำคัญอันหนึ่งในกรที่จะทำความเข้าใจถึงบทบาทของกองทัพไทย ในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน

หนังสือเล่มนี้ แบ่งตามสารบัญ ออกเป็น 21 บท โดยมีหัวข้อเน้นไม่ในเชิงหนังสืออ่านเล่นมากกว่าหัวข้อที่ชี้ให้ผู้อ่านเข้าใจเจตนาของผู้เขียนว่า

ต้องการกล่าวถึงสถานการณ์ หรือ เหตุการณ์ทางการเมือง โดยตรง โดยแท้จริงแล้วอาจกล่าวได้ว่าผู้เขียนประสบความสำเร็จในการเรียบเรียงสารบบของผู้ที่ได้มาเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย หรือผู้บัญชาการทหารบก ตามยุคตามสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มากกว่าที่จะชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ของความเปลี่ยนแปลง และเหตุการณ์ทางการเมืองที่ทำให้บุคคลเหล่านั้นก้าวขึ้นมาสู่ความเป็นผู้นำได้ อาจกล่าวได้อีกว่าลักษณะในเชิงวิเคราะห์มีน้อยมาก แต่เป็นการเรียบเรียงในทางประวัติศาสตร์มากกว่า ผู้เขียนใช้สำนวนที่อ่านง่าย และมีกรกล่าวถึงประวัติและชื่อของบุคคลสำคัญต่าง ๆ โดยละเอียด มีการอ้างอิงที่มาของข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งของวิทยานิพนธ์ บันทึกหนังสือที่เขียนโดยนักวิชาการที่น่าเชื่อถือ มาประติดประต่อในเนื้อหา ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนดีส่วนหนึ่งที่อย่างน้อยผู้อ่านจะสามารถไปค้นหาข้อมูลเหล่านั้นได้เพื่อต้องการทราบรายละเอียดในสิ่งใดเพิ่มเติม

อย่างไรก็ดีลักษณะของการ

เรียน (ผู้วิจารณ์ขอสงวนสิทธิที่จะไม่ใช้คำว่า “วิเคราะห์”) ผู้เขียนได้อธิบายเหตุการณ์ในลักษณะแนวตั้ง (Vertical) คืออธิบายถึงเหตุการณ์ต่อเนื่องลงมาเป็นลำดับ ๆ แต่ขาดการอธิบายในลักษณะแนวนานประกอบ (Horizontal) แนวตั้ง จากผลของการอธิบายเหตุการณ์แบบนี้ทำให้ผู้อ่านที่ไม่มีพื้นความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาพอสมควร ขาดความเข้าใจต่อเนื่องอันจะสามารถโยงเหตุการณ์ที่กล่าวถึงในบทต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้ ทำให้นี้อามีลักษณะขาดเป็นช่วง ๆ และเสียประโยชน์ในการให้ความรู้ต่อผู้อ่านไปอย่างน่าเสียดาย อย่างไม่ก็ดีข้อดีประการหนึ่งของหนังสือที่จะละเอียดเสียไม่ได้ก็คือการที่ผู้เขียนพยายามที่จะเชื่อมอิทธิพลของต่างประเทศโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อผู้นำทหารของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา โดยกล่าวถึงหลักผลประโยชน์ และความมั่นคงแห่งชาติอีกทั้งนโยบายทางด้านทหารและทางด้านการเมืองของต่างประเทศอันมีผลกระทบต่อบท-

บาทของกองทัพบกไทย ซึ่งมีผลทำให้การอธิบายในส่วนนี้ของหนังสือสามารถหนีจากลักษณะของหนังสืออ่านเล่นมาเป็นหนังสือค่อนข้างให้ความรู้ทางด้านวิชาการได้พอสมควร

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้ให้คุณค่าในการแนะนำประวัติของบุคคลในทางทหารอันอาจใช้เป็นข้อมูลประกอบการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ได้ดีพอสมควร แต่ถ้าจะคำนึงถึงคุณลักษณะในเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับกองทัพบกกับประเทศไทยตามชื่อของหนังสือแล้ว ผู้อ่านอาจจะประสบความผิดหวังที่ไม่สามารถเข้าใจในแก่นแท้ของเนื้อหาได้ จริงอยู่ถึงแม้ในหน้า “ปฐมบท” ของหนังสือผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า “หนังสือเล่มนี้.....เรียบเรียงด้วยภาษาสำนวนของหนังสือพิมพ์เพื่อให้เรียบง่าย อ่านง่าย สบายตา หรืออะไรทำนองนั้น ไม่ได้ใส่เชิงอรรถไว้ข้างล่าง เพราะเราไม่ได้ทำวิทยานิพนธ์เสนออาจารย์ท่านไหน” แต่ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่คุณเขียนหนังสือจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็คือความสามารถที่จะถ่ายทอดเนื้อหาสาระไปสู่ผู้อ่านได้อย่างถูกต้องโดยสามารถชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงความแตกต่างระหว่างวัตถุประสงค์ ความคิดเห็นของผู้เขียน และข้อเท็จจริง ซึ่งในส่วนนี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่าผู้เขียนไม่ประสบความสำเร็จโดยเฉพาะเมื่อคำนึงถึงคำถามหลักสามประการที่ผู้เขียนเองได้กล่าวถึงไว้ใน “ปฐมบท” ของหนังสือเล่มนี้

ดร.วิบูลพงศ์
พูนประสิทธิ์

คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เศรษฐกิจสาธารณสุขประชาชนจีน

โดย วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน

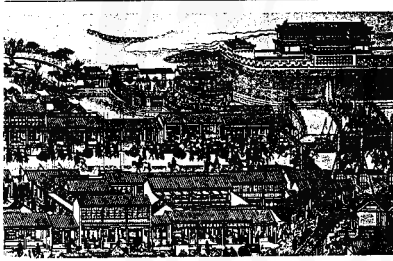
คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2525,
232 หน้า ราคา 50บาท

NS ๙๖๒๒๒๒๒๒๒๒๒๒๒๒

เศรษฐกิจ สาธารณสุขประชาชนจีน

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน

หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้จัดทำขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเอกสารประกอบการบรรยายวิชาเศรษฐกิจของประเทศในเอเชีย ซึ่งเป็นวิชาหนึ่งที่เปิดสอนในคณะเศรษฐศาสตร์สำหรับนักศึกษาระดับปีที่ 2-3 เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการให้ข้อมูลเพื่อปูพื้นฐานให้เกิดความเข้าใจในระบบเศรษฐกิจจีนในการวิเคราะห์ ผู้เขียนได้เสนอเรื่องที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับเศรษฐกิจจีนไว้ 9 เรื่องด้วยกัน คือ ลัทธิเศรษฐกิจเหมา-อิสม์, นโยบายและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ, เกษตรกรรม, อุตสาหกรรม, ระบบการธนาคารและการเงินภายใน, งบประมาณและนโยบายการคลัง, ประชากร แรงงาน การศึกษาและสา-

ธารณสุข, รายได้ ราคาและมาตรฐานการครองชีพ, การค้าระหว่างประเทศ เมื่อมองดูหนังสือเล่มนี้โดยส่วนรวมแล้ว นับว่า ผู้เขียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเสนอข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญ ๆ ให้นักศึกษาได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจและสังคมของจีน ในระยะที่ผ่านมาเราจะเห็นว่า ได้มีการผลิตหนังสือและตำราเกี่ยวกับประเทศจีนออกมาสู่สายตาของผู้อ่านไทยเป็นจำนวนมากพอสมควร แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวของการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศเสียมากกว่า ดังนั้นหนังสือของผู้เขียนเล่มนี้จึงนับว่ามีส่วนช่วยสำคัญในการสนองความต้องการผลิตเอกสารและตำราเกี่ยวกับเศรษฐกิจสังคมนิยมของจีนคงจะมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้ทางกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองของจุฬาฯ ก็กำลังทำอยู่แล้วเช่นกัน

เป็นที่น่าเสียดายว่า ผู้เขียนได้จำกัดขอบเขตของการวิเคราะห์เฉพาะช่วงปี 1949 - 1976 เท่านั้น มีอยู่เพียงบางตอนเท่านั้นที่เอ่ยถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังปี 1976 ดังนั้นส่วนใหญ่ของหนังสือนี้จึงมีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของจีนภายใต้อุดมการณ์ของเหมาเจ๋อตง หวังว่าในการพิมพ์ครั้งต่อไป ผู้เขียนคงจะแก้ไขขีดจำกัดเวลาทางประวัติศาสตร์นี้ อย่างแน่นอน ในระยะ 6 ปีที่ผ่านมาได้มีแนวโน้มสำคัญ ๆ เกิดขึ้นหลายอย่างซึ่งเราไม่อาจละเลยไปได้เลย¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ก) มีการทบทวนใหม่หมดเกี่ยวกับบทบาทของเหมาเจ๋อตงในการสร้างสรรค์สังคมนิยมจีน (ข) มีการฟื้นฟูแนวคิดของหลิวซ้าวี่และเติ้งเสี่ยวผิง รวมทั้งทฤษฎีการพัฒนาพลังการผลิต (โดยยกเลิกแนวคิด “การต่อสู้ทางชนชั้น”) (ค) มี

การประเมินใหม่เกี่ยวกับ “การปฏิวัติวัฒนธรรม” (ง) มีการปรับนโยบายเศรษฐกิจ (4 ทันสมัย ผสมกับคุณภาพของแผนส่วนกลางและกลไกตลาด) (จ) มีการเสนอข้อมูลใหม่ ๆ เกี่ยวกับเศรษฐกิจในอดีต (ฉ) มีการเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ในการมองปัญหาเศรษฐกิจจีนที่ผ่านมา (ช) มีการยอมรับความล้มเหลวอย่างใหญ่หลวงเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจในอดีตและสิ่งที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน

แนวโน้มเหล่านี้ได้มีส่วนช่วยอย่างมากในการ “ปลดปล่อย” การศึกษาเรื่องจีนให้หลุดพ้นจากการครอบงำทางอุดมการณ์ ในปัจจุบันนักวิชาการของจีนได้หันมาศึกษาปัญหาของตนเองในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

สำหรับหนังสือเศรษฐกิจจีนเล่มนี้นั้น ผู้เขียนได้เขียนขึ้นในช่วงที่อิทธิพลของความคิดเหมาเจ๋อตงยังคงดำรงอยู่อย่างหนาแน่น ถึงกระนั้นก็ยังคงมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์อย่างชัดเจน นอกจากบางตอนเท่านั้นที่ผู้เขียนพูดถึง “ความบริสุทธิ์” และความถูกต้องของความคิดเหมาเจ๋อตง แล้วนำเอาอุดมการณ์นี้ไปเป็นบรรทัดฐานในการประเมินผลของสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาของจีน เช่น ในเรื่องการพัฒนาชนบท การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข

จุดอ่อนจริง ๆ ของหนังสือเล่มนี้เห็นจะมีอยู่ 3 เรื่อง คือ ประการที่หนึ่ง ผู้เขียนเน้นการเสนอเรื่องเป็นรายสาขามากไป โดยละเลยการเสนอภาพส่วนรวม ยกเว้นบางตอนในบทที่ 2 ที่มีการเอ่ยถึงนโยบายและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจบ้างเล็กน้อย สรุปแล้วส่วนสำคัญที่ขาดหายไปก็คือ การวิเคราะห์อย่างเป็นระบบเกี่ยวกับโครง

สร้างเศรษฐกิจส่วนรวม และความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจมหภาค

ประการที่สอง การวิเคราะห์ของผู้เขียนเน้นหนักในเรื่องดุลยภาพมากกว่าที่จะมองเรื่องความขัดแย้งของระบบ ซึ่งมีอยู่ในระบบสังคมนิยมทุกประเทศ ตัวอย่างของความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจ คือ ความขัดแย้งระหว่างการบริโภคและการสะสมทุน สำหรับทางด้านการเมือง คือ ความขัดแย้งระหว่างหลักการรวมศูนย์ของพรรคกับหลักการประชาธิปไตยของประชาชน เป็นต้น ในความเป็นจริง เหมาเจอตงก็เน้นวิธีการวิเคราะห์แบบขัดแย้งอยู่แล้ว (ซึ่งผู้เขียนก็ชี้ให้เห็น แต่ไม่ได้ยึดถือเป็นหลักใหญ่ในการวิเคราะห์ที่สิ่งที่เกิดขึ้นจริง ๆ)

ประการที่สาม ผู้เขียนมองภาพของจีนค่อนข้างจะสวยงามเกินไป ทั้ง ๆ ที่ผู้เขียนก็ยอมรับว่า การสร้างสรรสังคมนิยมของจีนมีปัญหามากมายพอสมควร แต่ก็มิได้วิเคราะห์ปัญหาเหล่านั้นไว้ การมองภาพอย่างสวยงามอาจทำให้เรายอมรับปรากฏการณ์บางอย่างได้โดยไม่มีการเจาะลึกถึงรากโคนของปัญหาเหล่านั้น เช่น เรื่องความสำเร็จของชนบทจีน⁽²⁾ เรื่องสังคมนิยมจีนไม่มีภาวะเงินเฟ้อ⁽³⁾ เรื่องสังคมนิยมจีนไม่มีการว่างงาน⁽⁴⁾ เป็นต้น

ข้อมูลใหม่ ๆ และการวิเคราะห์ใหม่ ๆ บอกเราว่า เรื่องเหล่านี้ได้กลายเป็นนิยายสังคมนิยมไปเสียแล้ว

นับตั้งแต่ผ่านบังตาของความคิดเหมาเจอตงได้ถูกปลดลงแล้ว เราได้พบความจริงว่า สังคมนิยมจีนไม่มีอะไรแตกต่างไปจากประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวอยู่เคียงข้างกัน การสร้างสรรสังคมนิยมของจีนยังอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น ความผิดพลาดต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สาเหตุของความผิดพลาดเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ที่ความไม่ยืดหยุ่นของระบบและความเป็นอนุรักษนิยมของกลุ่มผู้มีอำนาจผูกขาดในพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั่นเอง มาร์กซเคยกล่าวไว้ว่า ในการสร้างสังคมนิยมขึ้นมา เราจะต้องเปลี่ยนแปลงโลกและสิ่งแวดล้อมอย่างเดี๋ยวกไม่ได้ ที่สำคัญกว่านั้นเรายังจะต้องเปลี่ยนแปลงตัวเราเองด้วยพัฒนาตนเอง สร้างสรรพลังใหม่ ความคิดใหม่ ความสัมพันธ์แบบใหม่ กิจกรรมแบบใหม่ และสร้างภาษาใหม่ด้วย⁽⁵⁾

เหมาเจอตงเองยังกล่าวว่า “การต่อสู้คัดแปลงโลกของชนชั้นกรรมาชีพและของประชาชนที่ปฏิวัตินั้นประ-

กอบด้วยการทำให้ภาระหน้าที่ต่อไปนี้เป็นจริงขึ้นมา นั่นคือ คัดแปลงโลกท้าววิสัย และคัดแปลงโลกอัตวิสัยของตนเองด้วย”⁽⁶⁾ สังคมนิยมกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐสังคมนิยมย่อม รู้ดีแต่ไม่สนใจที่จะนำไปปฏิบัติ นี่คือการขัดแย้งร่วมสมัย⁽⁷⁾ การเปลี่ยนแปลงตนเองของผู้คนในระบบสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ภายใต้เงื่อนไขที่มีการบีบบังคับจากอำนาจภายนอก? การริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ในวงการเศรษฐกิจและสังคมจะสามารถเกิดขึ้นในบรรยากาศที่มีเสรีภาพและความเป็นอิสระเท่านั้น ซึ่งสิ่งนี้ยังไม่ปรากฏให้เห็นในสังคมนิยมของจีน ในการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจจีน เราจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเจาะลึกไปยังโครงสร้างอำนาจผูกขาดซึ่งครอบงำประชาชนทั่วระบบอย่างเบ็ดเสร็จ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

1. Chinese Documents, Resolution on CPC History 1949-1981, Foreign Language Press, Beijing 1981, pp 12-86
2. Beijing Review, vol.26, No.4, Jan.24, 1982
“How to modernize China's Agriculture”, pp 14-17;
3. Beijing Review, vol.25, no.44, Nov.1, 1982
“Socialism and Inflation”, pp.20-22 ;
4. Asian Exchange (edited and published by the ARENA Secretariat,) Hongkong, August 1982 :
“Urban Unemployment in China”, pp.28-36
5. KARL MARX, Grundrisse, Penguin Books 1974, p.494
6. เหมาเจอตง, “ว่าด้วยการปฏิบัติ”, ใน สรรนิพนธ์เหมาเจอตง, เล่มหนึ่ง ตอนปลาย, สำนักพิมพ์ประชาชนปักกิ่ง 1952, หน้า 610
7. ในคำรายงานของเลขาธิการใหญ่ “หูเหยาปัง” ในการประชุมสมัชชาแห่งชาติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน เมื่อวันที่ 1 กันยายน 1982 ก็ได้มีการอ้างสังคมนิยมนี้ ; ดูเอกสาร Chinese Documents, The Twelfth National Congress of the CPC, September 1982 : Hu Yaobang's Report, pp 36-37 (Foreign Language Press, Beijing 1982)

ศูนย์หนังสือธรรมศาสตร์

THAMMASAT BOOKSTORE

จำหน่ายตำราและหนังสือทั่วไป
บริการท่านด้วยแอร์เย็นเฉียบ

ศูนย์หนังสือ ธรรมศาสตร์

THAMMASAT BOOKSTORE

รายชื่อหนังสือใหม่
ของมูลนิธิโครงการตำราฯ

วรรณคดีเปรียบเทียบ

สุธา ศาสตร์

70 บาท

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่าง

จีนกับไทยสมัย พ.ศ. 1825-2398

สืบแสง พรหมบุญ

กาญจณี ละอองศรี

65 บาท

รายชื่อเอกสารทางวิชาการใหม่
ของมูลนิธิโครงการตำราฯ

การสำรวจเศรษฐกิจชนบทแห่งสยาม

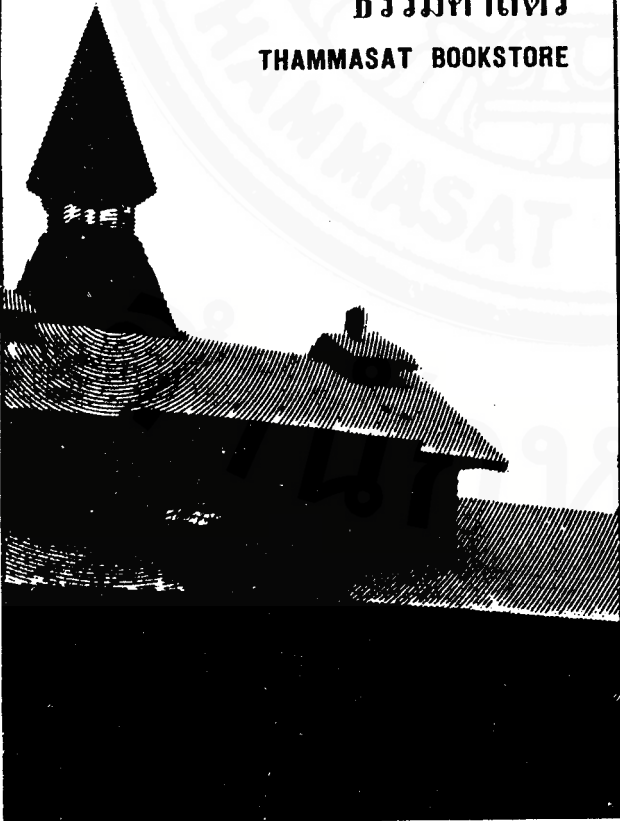
คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน

40 บาท

ชีวิตและงานของอังเดร มาลโรซ์

จินตนา ดำรงค์เลิศ

50 บาท

รายชื่อหนังสือและสิ่งพิมพ์ของสถาบันไทยคดีศึกษา

ภาษาไทย

๑. เอกสารวิจัย

ลำดับที่	ราคา
(๑) บทบาทของรัฐบาลและเอกชนในการพัฒนา : พิจารณาเฉพาะกรณีประวัติโครงการรังสิต สุทธิ อาสะไวย์ (๒๕๒๑) ๓๓๙ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๑ ๖๐.- (หมด)
(๒) การบริหารงานบุคคลในประเทศไทย นิยดา ชุณหวงค์ (๒๕๒๑) ๓๐๕ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๒ ๓๐.- (หมด)
(๓) อุปทานการตอบสนองของสุกรต่อจำนวนสุกรที่มาแล้วเนาวรัตน์ หงษ์ไพโรจน์ (๒๕๒๒) ๕๕ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๓ ๒๕.-
(๔) ภาษาอังกฤษระดับมหาวิทยาลัยกับความต้องการของสังคมปัจจุบัน กัญจนา สนิทวานนท์ (๒๕๒๓) ๒๖๕ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๔ ๖๐.-
(๕) บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในทัศนะของชาวตะวันตก สมัยอยุธยา พ.ศ. ๒๔๗๕ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริก-วิวัฒน์ และวริยา ศิวศรียานนท์ (๒๕๒๓) ๑๕๒ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๕ ๔๓.-
(๖) ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๒๓) ๓๘๐ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๖ ๗๐.-
(๗) นิสัยการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย สมควร กวียะ (๒๕๒๓) ๑๓๐ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๗ ๒๕.-
(๘) การกำหนดราคาสินค้าในทางปฏิบัติ ศึกษากรณีผู้ผลิตและพ่อค้าส่ง ประยูร บุญประเสริฐ (๒๕๒๓) ๔๔ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๘ ๑๕.- (หมด)
(๙) พฤติกรรมการรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและผลที่มีต่อการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุกระจายเสียงกองอำนาจการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ จังหวัดเชียงราย บำรุง สุขพรรณ (๒๕๒๓) ๑๖๑ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๙ ๓๕.-
(๑๐) ทัศนคติที่มีต่อการบริโภคเนื้อกระต่ายของประชากรในกรุงเทพมหานคร ประยูร บุญประเสริฐ นินนาท โอฬารวรุฒม์ และสายสวรรค์ เรื่องพิเศษ (๒๕๒๓) ๘๗ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๑๐ ๔๕.-
(๑๑) การสำรวจและชุดค้นคว้าพัฒนากรรมยุดหินใหม่ที่พบในถ้ำบริเวณบ้านเก่า จ. กาญจนบุรี สุรินทร์ ภูษจร และคณะ (๒๕๒๔) ๑๙๗ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๑๑ ๗๐ (หมด)
(๑๒) ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์เปรียบเทียบกับตัวละครในมหากาพย์รามายณะศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และสุมาลย์ บ้านกล้วย (๒๕๒๔) ๑๙๑ หน้า	เอกสารวิจัยหมายเลข ๑๒ ๖๐.- (หมด)

- (๑๓)แบบโครงสร้างและระเบียบการก่ออิฐฉาบด้วยกรรมสกุล
ช่างเขมรและศรีวิชัย อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (๒๕๒๔)
๒๘๙ หน้า เอกสารวิจัยหมายเลข ๑๓ ๑๕๐.-
- (๑๔) วิเคราะห์ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ใน
ประเทศไทย เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม (๒๕๒๕)
๔๘๔ หน้า เอกสารวิจัยหมายเลข ๑๔ ๑๐๐.-
- (๑๕) วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑
สุนทรีย์ อาสะไวย์ และนิติ กลิโกศล (๒๕๒๕) ๑๑๙ หน้า
- (๑๖) ความต้องการใช้ภาษาฝรั่งเศสในวงการธุรกิจของไทย
สุปานี เคาภายน, ธิดา บุญธรรม, วงจันทร์ พินัยนิติ-
ศาสตร์ สุดา ภักษา (๒๕๒๕) ๑๙๕ หน้า เอกสารวิจัยหมายเลข ๑๖ ๕๐.-

๒. เอกสารวิชาการ

- (๑) ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดีศาสตราจารย์พระเจ้า
วรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (๒๕๑๘)
๑๔๔หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๑ ๓๐.- (หมด)
- (๒) บรรณานุกรมวารสารเพื่อการพัฒนาชนบท บังอร ชินกุล-
กิจนิวัฒน์ และทัศนภรณ์ กทวิช (๒๕๒๑) ๑๐๑ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๒ ๑๐.- (หมด)
- (๓) ขบวนการ ร.ศ. ๑๓๐, แอมสุข นุ่มนนท์ (๒๕๒๒) ๒๑
หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๓ ๕.- (หมด)
- (๔) ชีวิตและงานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพใน
บางแง่ ส. ศิวรักษ์ (๒๕๒๒) ๖๕ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๔ ๑๐.-
- (๕) ปัญหาในการทำงานพัฒนาชนบท ประสบการณ์โครงการ
พัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง ม.ร.ว. อภิน รพีพัฒน์
(๒๕๒๒) ๑๘ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๕ ๕.-
- (๖) ชีวิตและจุดจบของสลัมกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง (รวมภาษาไทย
และอังกฤษ) ม.ร.ว. อภิน รพีพัฒน์ (๒๕๒๒) ๘๔ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๖ ๑๕.-
- (๗) บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยในสายตาของ
ชาวตะวันตก ตั้งแต่ระแวงเวลาตอนกลางกรุงศรีอยุธยา
ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ วริยา ศิวศรียานนท์ (๒๕๒๒) ๑๘
หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๗ ๕.- (หมด)
- (๘) ประวัติศาสตร์สังคมคืออะไร เครก เจ. เรโนลด์ส (รวม
ภาษาไทยและอังกฤษ) (๒๕๒๒) ๔๘ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๘ ๑๕.- (หมด)
- (๙) นาฏศิลป์และดนตรีไทย นีออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และ
คณะบรรณาธิการ (๒๕๒๒) ๒๖๗ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๙ ๔๐.-
- (๑๐) การพัฒนาสตรีชนบทในประเทศไทย มาฆะ ชิตตะสังคะ
(๒๕๒๒) ๓๔ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๑๐ ๑๐.- (หมด)
- (๑๑) การเมืองสมัยพระนารายณ์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๒๓)
๕๕ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๑๑ ๑๕.- (หมด)
- (๑๒) เอกสารการอบรมนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ ครั้งที่ ๕
สถาบันไทยคดีศึกษา (๒๕๒๓) ๑๘๕ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๑๒ ๒๕.- (หมด)
- (๑๓) การชลอการเพิ่มประชากรใน ๗๑ จังหวัดของไทยกับการ
ดำเนินงานวางแผนครอบครัวแห่งชาติ เตียง ผาดโรสง
(๒๕๒๓) ๔๒ หน้า เอกสารวิชาการหมายเลข ๑๓ ๑๕.- (หมด)

(๑๔) ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดาร นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๒๓) ๘๐ หน้า	เอกสารวิชาการหมายเลข๑๔	๒๕.-	
(๑๕) วรรณคดีเรื่องในวรรณคดีไทย เพ็ญศรี กัญสุวรรณ (๒๕๒๔) ๓๓๔ หน้า	เอกสารวิชาการหมายเลข๑๕	๗๐.-	
(๑๖) ทางกระดิกหมา (บทเก็บความเพื่อการอภิปราย จากบทความของ Jeremy H. Kemp A Tail Wagging the dog : The Patron-Client Model in Thai Studies) สมเกียรติ วันทะนะ (๒๕๒๔) ๗ หน้า	เอกสารวิชาการหมายเลข๑๖	๔.-	(หมด)
(๑๗) บทวิจารณ์ : Jeremy H. Kemp เรื่อง A Tail Wagging the dog: The Patron-Client Model in Thai Studies, July 1981 กุลลดา เกษบุญชู (๒๕๒๔) ๑๐ หน้า	เอกสารวิชาการหมายเลข๑๗	๔.-	(หมด)
(๑๘) อำนาจและแนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจ (บทเก็บความเพื่อการอภิปรายจากบทความของ Carl A. Trocki เรื่อง Power and Paradigms ใน The Bulletin of Concerned Asian Scholars, Vol. 13 No. 2, 1981 ธงชัย วินิจจะกุล (๒๕๒๔) ๑๔ หน้า	เอกสารวิชาการหมายเลข๑๘	๔.-	(หมด)
(๑๙) บทเก็บความ Ammar Siamwala, An Economic Theory of Patron-Client Relationship : With some Examples from Thailand (Presented at the Thai-European Seminar on "Social Change in Contemporary Thailand" May 28-30, 1980, Amsterdam) ไซยงค์ รัชชกุล (๒๕๒๔) ๑๐ หน้า	เอกสารวิชาการหมายเลข ๑๙	๔.-	หมด

ภาษาอังกฤษ

1. Research Series

(1) The Bureaucratic Elite of Thailand Likhit Dhiravegin (1978) 238 pages	Research Series No. 1	80.-	
(2) Local Leaders and Community Activeness : An Empirical Study of the 40 Rural Thai Communities. Narong Sinsawasdi (1980) 69 pages	Research Series No. 2	80.-	(หมด)
(3) Past and Present Use of Khok Phanom Di Mound, Thailand An Anthropological Assessment. Pornchai Suchitta (1980) 130 pages	Research Series No. 3	85.-	
(4) Modern Thai Radical Thought : The Siamization of Marxism and its Theoretical Problems. Yuangrat (Patanapongse) Wedel (1982) 449 pages	Research Series No. 4	180.-	

2. Paper

(1) Abstract of British Foreign Office Document Relating to Thailand (1910-1925) Thai Khadi Research Institute- (1974) 181 pages	Paper No. 1	50.-	(หมด)
(2) An Annotated Bibliography of Materials on Thailand Writtern and/or Published in The Phillipines. Sida Chety (1976) 18 pages	Paper No. 2	15.-	(หมด)

(3)	Transfer and Adaptation on Technology in Developing Countries. Thanet Norabhoompipat (1979) 18 pages	Paper No. 3	5.-	(หมด)
(4)	Selected Bibliography on Manpower Education and Employment with Reference to Thailand. Rachaniwan Uthaisri (1979) 85 pages	Paper No. 4	10.-	(หมด)
(5)	Problems in Rural Development Work : The case of the Maeklong Integrated Rural Development Project. Akin Rabibhadana (1979) 18 pages	Paper No. 5	8.-	
(6)	The Indian Influence on Thai Culture in the Thai Ramayana. Srisurang Pollthupya (1979) 18 pages	Paper No. 6	5.-	(หมด)
(7)	Thai Intellectual and Literary World Srisurang Poolthupya (1979) 19 pages	Paper No. 7	5.-	
(8)	Doctoral Dissertations On Thailand : July 1958 - June-1973. Wannaporn Wichienwongsa and Sumalaya Thomas (1980) 74 pages	Paper No. 8	25.-	(หมด)
(9)	The Humanities and Education for Development in Thailand : The Development of Theatre Studies at the University level. Mattani Rutnin (1980) 43 pages	Paper No. 9	20.-	
(10)	Thai-British-American Relations During World War II and the Immediate Postwar Period, 1940-1946. Songsri Foran (1981) 335 pages	Paper No. 10.-	90.-	
(11)	Thai Customs and Social Values in the Ramakien. Srisurang Poolthupya (1981) 36 pages	Paper No. 11.-	20.-	
3. Other				
(1)	Baseline Survey Report of Maeklong Integrated Rural Development Program Area 1974. (1978) 403 pages		100.-	
(2)	Thailand : The Politics of Despotism Paternalism. Thak Chaloemtiarana (1979) 357 pages		120.-	(หมด)